

Darba grupa tiesu darba organizācijas izvērtēšanai lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē un draudiem personas dzīvībai vai veselībai

ZIŅOJUMS

**PAR TIESU SISTĒMAS DARBA ORGANIZĀCIJU LIETĀS, KAS
SAISTĪTAS AR VARDARBĪBU ĢIMENĒ UN DRAUDIEM PERSONAS
DZĪVĪBAI VAI VESELĪBAI**

17.11.2023

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. VARDARBĪBAS ATPAZĪŠANA ĢIMENES KONFLIKTOS	6
2. CIETUŠĀ VĒRŠANĀS TIESĀ CIVILPROCESUĀLĀ KĀRTĪBĀ.....	11
2.1. Pieteikuma iesniegšana.....	11
2.2. Pieteikuma izskatīšana un tiesas nolēmums	15
2.3. Tiesas nolēmuma izpilde	22
3. KRIMINĀLPROCESS PAR PAGaidu AIZSARDZĪBAS PRET VARDARBĪBU PĀRKĀPŠANU	26
3.1. Cietušā aizsardzība kriminālprocesā	26
3.2. Apsūdzība un iztiesāšana	28
3.3. Sodu politika.....	32
4. TIESU KRĪZES KOMUNIKĀCIJA	34

Darba grupas sastāvs

Tieslietu padome 2023. gada 22. maijā izveidoja darba grupu tiesu darba organizācijas izvērtēšanai lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē un draudiem personas dzīvībai vai veselībai (lēmums Nr. 25). Darba grupas sastāvs:

1. Aigars Strupišs – Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Tieslietu padomes priekšsēdētājs;
2. Ilze Celmiņa – Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas tiesnese, Tieslietu padomes locekle;
3. Sandra Kaija – Senāta Krimināllietu departamenta senatore;
4. Liene Mikulāne – Rīgas pilsētas tiesas tiesnese;
5. Inita Ilgaža – Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniece tiesu jautājumos;
6. Dana Rone – Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas pārstāve, zvērināta advokāte;
7. Inga Niedre – Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Pirmstiesas kriminālprocesa un tiesvedības koordinācijas nodaļas virsprokureore.

Darba grupas uzdevumi

Darba grupai tika doti trīs uzdevumi:

1. analizēt tiesu sistēmas darba organizācijas praksi un identificēt starpinstitucionālās sadarbības nepilnības lietās, kas saistītas ar personas aizsardzību pret vardarbību ģimenē un draudiem cilvēka dzīvībai vai veselībai;
2. izstrādāt priekšlikumus, lai efektīvi nodrošinātu aizskarto personu tiesības uz aizsardzību lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē un draudiem cilvēka dzīvībai vai veselībai;
3. izstrādāt priekšlikumus tiesu komunikācijas pilnveidošanai krīzes situācijās, lai nodrošinātu objektīvas, pilnvērtīgas informācijas sniegšanu sabiedrībai, tādējādi vairojot sabiedrības uzticēšanos tiesu varai.

Darba grupas darba norise

Darba grupas ietvaros tika rīkotas 10 sanāksmes,¹ kurās veikts šāds darbs:

1. Konkrētu lietu, kas saistītas ar vardarbību ģimenē, izpēte.
2. Tiesnešu aptauja saistībā ar pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību izskatīšanu (norises laiks: 11.07.2023.–15.09.2023., atbildes snieguši 70 rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneši).
3. Zvērinātu advokātu, kuri pārstāv puses lietās, kas saistītas ar vardarbību ģimenē, viedokļu apkopojums.
4. Ekspertu viedokļu uzklauššana darba grupas sanāksmēs. Darba grupas sanāksmēs piedalījušies eksperti un atbildīgo institūciju pārstāvji:
  - Mārīte Ziemele – Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes Administratīvās izmeklēšanas vadības biroja priekšniece;
  - Deniss Judajevs – Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 1. biroja 2. nodaļas priekšnieks (personu meklēšanas eksperts);

---

¹ 01.06.2023., 16.06.2023., 22.06.2023., 06.07.2023., 30.08.2023., 20.09.2023., 03.10.2023., 24.10.2023., 07.11.2023., 14.11.2023.

- Dmitrijs Vegneris – Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālizlūkošanas vadības pārvaldes 2. nodaļas galvenais inspektors;
- Kristīne Ņipēna – Tieslietu ministrijas Nozaru politikas departamenta Kriminālsodu izpildes politikas nodaļas vadītāja;
- Anita Apsīte – Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra pārstāve;
- Ilona Linde – Valsts probācijas dienesta vadītāja vietniece funkciju jautājumos;
- Evija Burkovska – Valsts probācijas dienesta probācijas programmu vecākā eksperte;
- Agnese Jurjāne – Labklājības ministrijas Sociālā darba un sociālās palīdzības politikas departamenta direktora vietniece;
- Elīna Dumpe – Labklājības ministrijas Bērnu un ģimenes politikas departamenta vecākā eksperte;
- Raivo Vilcāns – Krīžu un konsultāciju centra “Skalbes” direktors;
- Beata Jonite – Biedrības “Centrs MARTA” politikas koordinatore;
- Inga Lubāne – Latvijas juridiskās psiholoģijas asociācijas pārstāve;
- Sandra Freimane – SIA “Mācību centrs MKB” koordinatore;
- Ināra Makārova – Tiesu administrācijas Tiesu iestāžu sabiedrisko attiecību speciāliste;
- Mediju eksperts ar vairāk nekā 20 gadu pieredzi žurnālistikā (anonīms).

Šajā ziņojumā ir apkopoti darba grupas konstatējumi par tiesu sistēmas starpinstitucionālās darba organizācijas praksi lietās, kas saistītas ar personas aizsardzību pret vardarbību ģimenē un draudiem cilvēka dzīvībai vai veselībai.

Ziņojumā sniegti priekšlikumi vardarbības ģimenē gadījumu efektīvākai novēršanai un lietu izskatīšanai tieslietu sistēmas ietvaros, kā arī tiesu komunikācijas krīzes situācijās pilnveidošanai. Ziņojumam ir divi pielikumi: 1. pielikums “Informatīvais apkopojums” (statistika, ārvalstu pieredze, īstenotie pasākumi); 2. pielikums “Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņas no lietām, kas saistītas ar vardarbību ģimenē” (sagatavotājs – Augstākās tiesas Judikatūras un zinātniski analītiskā nodaļa, 27.06.2023.).

IEVADS

Eiropas Cilvēktiesību konvencijā uzsvars ir likts uz pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, un valsts pienākumi, iedzīvinot nacionālajās normās personas aizsardzību pret vardarbību ģimenē, ir balstīti šādās konvencijā nostiprinātās pamattiesībās: tiesības uz dzīvību (2. pants), spīdzināšanas aizliegums (3. pants), tiesības uz ģimenes un privātās dzīves neaizskaramību (8. pants) un diskriminācijas aizliegums (14. pants). Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt ir norādījusi, ka vardarbības ģimenē gadījumos situācijas ir jāvērtē plašākā sociālā kontekstā².

Jēkabpils gadījums jeb Rusiņa lieta izraisīja plašu rezonansi, bet diemžēl letāls iznākums nav retums ģimenes vardarbības gadījumos. Viena no pazīmēm, kas raksturo vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē, ir tās latentums, jo upuri reti ziņo par notikušo tiesībaizsardzības iestādēm. Arī gadījumos, kad no vardarbības cietusī persona vērsās pēc palīdzības, tā ne vienmēr saņēma no valsts un pašvaldības iestādēm tādu rīcību, kas apmierinātu primārās vajadzības – tūlītēju drošību un aizsardzību no atkārtotas vardarbības, speciālistu atbalstu, kas mazinātu gūto fizisko un psiholoģisko traumu sekas, un iedrošinājumu uzsākt jaunu dzīvi bez vardarbības. Tieši tiesībsargājošo institūciju darbinieku profesionalitāte un prasme atpazīt vardarbību un tās izpausmes ir viens no atslēgas punktiem šādu situāciju novēršanā.

Latvijā pastāv izteikta tolerance pret vardarbību, un šī tolerance saistīta ar nepietiekamo sabiedrības informētību par vardarbību ģimenē un tās atpazīšanu ikdienas situācijās un pienākuma parūpēties par sevi uzlikšana pašam cietušajam. Vardarbības atpazīšana ir sociāla problēma, un vardarbība skar visus sociālos slāņus, dažādus vecumus un abus dzimumus. Problēmas risināšanā ir svarīga visu iesaistīto institūciju (sociālie dienesti, mediķi, NVO, policija, prokurori, tiesneši) mērķtiecīga sadarbība. Kopīga gadījumu analīze, dalīšanās ar savu pieredzi un secinājumiem ļautu apzināt, savlaicīgi novērst vardarbību, kā arī radītu sabiedrībai lielāku uzticēšanos institūcijām, bet vēl svarīgāk – cietušajiem dos drošības sajūtu, ka viņi nav vieni pret varmāku.

Problēmas mērogi neļauj aptvert visu jautājumu loku, kas saistīti ar vardarbības ģimenē risināšanu. Darba grupa, strādājot ar Jēkabpils gadījuma procesuālajiem aspektiem, analizēja vairākas problēmas, kas izriet no policijas, prokuratūras un tiesas darba. Jāatzīst, ka Darba grupas darbības laikā iesaistītās institūcijas arī pašas veikušas sava darba analīzi³.

Ziņojumā ir ietverta informācija par policijas, prokuratūras un tiesas atklātajiem trūkumiem un nepilnībām savā darbā, normatīvo aktu regulējumā, pienākumu sadalē un par to, kas ir paveikts vājo punktu novēršanā.

---

² Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017. gada 23. maija spriedums lietā “Bălșan v. Romania” (iesniegums Nr. 49645/09). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>

³ Piemēram, Valsts policijā 2023. gadā tiek veikts audits par vardarbības ģimenē notikumu apstrādi. Arī prokuratūrā veikta detalizēta pārbaude par organizatoriskā darba kvalitatīvajiem aspektiem.

1. VARDARBĪBAS ATPAZĪŠANA ĢIMENES KONFLIKTOS

Gadījumos, kad policija saņem ziņas, ka persona, kas atrodas iespējamās aizsargājamās personas mājoklī vai tā tuvumā, var nodarīt kaitējumu šīs personas dzīvībai, brīvībai vai veselībai, Iekšlietu integrētās informācijas sistēmas elektroniskā notikumu žurnāla sadaļā “Ģimenes konflikts” tiek reģistrēts izsaukums, un policija dodas uz notikuma vietu. Saskaņā ar Valsts policijas sniegto informāciju 2023. gada 9 mēnešos šajā sadaļā reģistrēti 6309 notikumi. Ierodoties notikuma vietā, policijas darbinieka uzdevums ir adekvāti novērtēt apstākļus, atpazīt vardarbības ģimenē pazīmes. Ja ģimene iepriekš nav bijusi policijas redzeslokā, tad lēmumi ir jāpieņem, balstoties tikai uz notikuma vietā noskaidroto, ievērojot šo gadījumu izmeklēšanas specifiku un uz cietušo vērstu pieeju.

Ja vardarbība ģimenē tiek konstatēta, policijas kompetencē ir sastādīt ziņojumu⁴ par notikumu, kas nosūtāms arī attiecīgās pašvaldības sociālajam dienestam⁵. Ja policijas darbinieks konstatē, ka aizsargājamai personai pastāv tūlītēji draudi, ir jāpieņem lēmums par nošķiršanu⁶ uz laiku līdz astoņām dienām. Ja tiek pieņemts lēmums par nošķiršanu un ģimenē ir nepilngadīgi bērni, policijai ir jāinformē bāriņtiesa⁷. Ja tūlītēji draudi nepastāv, aizsargājamā persona ir jāinformē par tiesībām iesniegt tiesā pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību patstāvīgi vai ar policijas starpniecību⁸. Ir iespējamās arī situācijas, kurās nekavējoties ir saskatāms pamats kriminālprocesa uzsākšanai. Ievērojot minēto, pareizam situācijas novērtējumam ir ļoti būtiska nozīme, jo no tā ir atkarīga vardarbības gadījuma tālākā virzība attiecīgi sociālajā dienestā, policijā, prokuratūrā vai tiesā.

[1] *Policijas ziņojums par notikumu*

Atbilstoši Valsts policijas sniegtajai informācijai ģimenes konfliktu gadījumos 2023. gada 9 mēnešos sastādīti 2724 ziņojumi, kas nosūtīti attiecīgās pašvaldības sociālajam dienestam. Tas nozīmē, ka 3585 gadījumos informācija nav apstiprinājusies, jo policijai ir sniegta nepareiza informācija vai konflikts ir izcēlies starp paziņām/kaimiņiem. Tāpat ir iespējams, ka sadaļā “Ģimenes konflikts” ir reģistrēts izsaukums, kurā faktiski tiek pārkāpta tiesas noteiktā pagaidu aizsardzība pret vardarbību. Tomēr nevar izslēgt, ka šāds rādītājs var būt

⁴ Ministru kabineta 2014. gada 25. marta noteikumu Nr. 161 “Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību” 4.1.punkts: Valsts policijas vai pašvaldības policijas darbinieks, ierodoties iespējamās aizsargājamās personas mājokļa adresē, noskaidro notikuma apstākļus, apzina aizsargājamo personu un personu, kas rada draudus, un sastāda ziņojumu par notikumu [...].

⁵ Turpat. 9.¹ punkts: Šo noteikumu 4.1. apakšpunktā minēto informāciju [...] un informāciju par to, vai ir pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu, policijas darbinieks nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darbdienā nosūta tam pašvaldības sociālajam dienestam [...].

⁶ Turpat. 6.4. punkts: Ja policijas darbinieks, izvērtējot vardarbības draudu risku, konstatē, ka pastāv tūlītēji draudi, viņš pieņem policijas lēmumu par nošķiršanu.

⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51. panta ceturrtā daļa: Policijai ir pienākums informēt bāriņtiesu pēc bērna atrašanās vietas par policijas pieņemto lēmumu par nošķiršanu, ja šis lēmums ir pieņemts saistībā ar kaitējuma draudniem bērnam vai tās personas, kas pastāvīgi dzīvo kopā ar bērnu, brīvībai, dzīvībai vai veselībai.

⁸ Ministru kabineta 2014. gada 25. marta noteikumu Nr. 161 “Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību” 5. punkts: Ja policijas darbinieks, izvērtējot vardarbības draudu risku, konstatē, ka nepastāv tūlītēji draudi un nav nepieciešams pieņemt policijas lēmumu par nošķiršanu, viņš informē aizsargājamo personu vai tās likumisko pārstāvi par tiesībām iesniegt tiesā pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību; 13. punkts: Ja aizsargājamā persona vai tās likumiskais pārstāvis izteicis lūgumu, lai tiesa izskata jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību [...] policijas darbinieks pieņem aizsargājamās personas vai tās likumiskā pārstāvja pieteikumu tiesai par pagaidu aizsardzību pret vardarbību [...] likuma “Par policiju” 12.¹ panta sestajā daļā noteiktajā termiņā nosūta tiesai pēc aizskāruma nodarīšanas vietas paredzētos dokumentus [...].

saistīts arī ar vardarbības neatpazīšanu no policijas darbinieku puses. Šajā aspektā būtiska nozīme ir policijas darbinieku zināšanām jautājumos, kas saistīti ar vardarbības veidiem, izpausmes formām un vardarbības ģimenē pareizai izmeklēšanai un pierādījumu vākšanai jau sākuma stadijā.

Ja policija sastāda ziņojumu, tas tiek nosūtīts arī pašvaldības sociālajam dienestam⁹, lai tas saskaņā ar normatīvajiem aktiem sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā varētu izvērtēt personas vajadzības pēc sociālajiem pakalpojumiem un sociālās palīdzības. Tas nodrošina informācijas apmaiņu un starpinstitucionālo sadarbību. Policijas iesniegtie statistikas dati liecina, ka vidēji dienā sociālajiem dienestiem 2023. gada 9 mēnešos nosūtīti 11 ziņojumi.

Policijas sastādītais ziņojums ir būtisks arī gadījumā, ja persona patstāvīgi vēršas tiesā ar pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, jo tajā ir norādīta informācija par iesaistīto personu attiecību dinamiku, piemēram, vai cietušais ir materiāli atkarīgs no vardarbīgās personas, vai iepriekš ir bijušas vardarbības epizodes u.c. Tāpat ziņojums satur informāciju par notikuma apstākļiem, piemēram, vai konflikts ir noticis nepilngadīgas personas klātbūtnē, kā arī vai persona, kas rada draudus, ir bijusi alkohola reibumā, vai kādai no pusēm ir nodarīti miesas bojājumi. Tas ir arī viens no retajiem pierādījumiem, kas dokumenta formā ir pieteicēja rīcībā, jo vienu šī ziņojuma eksemplāru policijas darbinieks izsniedz arī cietušajam¹⁰. Praksē diemžēl šis ziņojums pieteikumam, kas iesniegts bez policijas starpniecības, tiek iesniegts tiesai tikai retos gadījumos. Šādas rīcības cēlonis varētu būt saistīts ar pieteikuma veidlapas¹¹ 9. punkta neprecīzo formulējumu, kas īpaši izceļ tikai gadījumu, kad pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu. Lai gan minētajā punktā norādītais uzskaitījums nav izsmeļošs un pieteicējam ir iespēja policijas ziņojuma eksemplāru pieteikumam pievienot kā atsevišķu pierādījumu, tomēr praksē pieteikuma iesniedzēji to nesaprot. Ņemot vērā policijas sastādītā ziņojuma nozīmi pieteikuma izskatīšanā tiesā, būtu jāapsver veidlapas 9. punktā minēto uzskaitījumu papildināt ar lūgumu norādīt ziņas par policijas izsaukumiem, ja tādi ir bijuši, un norādīt, ka policijas sastādītais ziņojums pievienojams pielikumā.

[2] *Policijas lēmums par nošķiršanu*

Policijas lēmums par nošķiršanu ir administratīvais akts, kas stājas spēkā tā pieņemšanas brīdī un ir izpildāms nekavējoties. Ar to personai, kura rada tūlītējus draudus, tiek uzlikts pienākums atstāt mājokli, kurā pastāvīgi dzīvo aizsargājamā persona, neatgriezties un neuzturēties šajā mājoklī un tā tuvumā tuvāk par lēmumā noteikto attālumu uz laiku līdz astoņām dienām no lēmuma pieņemšanas brīža.

2023. gada 9 mēnešos policijas lēmums par nošķiršanu ir pieņemts 636 gadījumos, kas ir par 36% vairāk nekā 2022. gadā šajā periodā. Komisijas ieskatā minētais pieaugums vērtējams kopsakarā ar informācijas par vardarbības ģimenē un cietušā tiesībām saņemt nekavējošu aizsardzību palielināšanos publiskajā telpā saistībā ar Jēkabpils gadījumu un arī ar policijas aktīvāku rīcību, reaģējot uz ģimenes konfliktiem. To, ka policija šādās situācijās rīkojas aktīvāk, apliecina arī fakts, ka 2020. gadā, kad Covid-19 pandēmijas rezultātā reģistrēto

⁹ Ministru kabineta 2014. gada 25. marta noteikumu Nr. 161 "Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību" 9.1 punkts: Šo noteikumu 4.1. apakšpunktā minēto informāciju [...] un informāciju par to, vai ir pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu, policijas darbinieks nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darb dienā nosūta pašvaldības sociālajam dienestam [...].

¹⁰ Turpat. 9. punkts: Policijas lēmumu par nošķiršanu sastāda trijos eksemplāros – pa vienam eksemplāram policijai, aizsargājama personai vai tās likumiskajam pārstāvim un personai, kas rada draudus.

¹¹ Turpat. Pielikums Nr. 3. Pieteikums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

gadījumu skaits bija ļoti augsts, proti, Iekšlietu integrētās informācijas sistēmas elektroniskā notikumu žurnāla sadaļā “Ģimenes konflikts” tika reģistrēti 11 534 izsaukumi, policijas lēmumi par nošķiršanu tika pieņemti tikai 461 gadījumā. Faktiski šobrīd pie gandrīz divas reizes mazāka šajā kategorijā reģistrēto izsaukumu skaita¹² policija ir pieņēmusi lielāku skaitu lēmumu. Kopumā tā ir uzskatāma par pozitīvu tendenci, jo apliecina, ka tiesībsargājošajās iestādēs vardarbības ģimenē gadījumiem tiek pievērsta pastiprināta uzmanība. Tas arī nodrošina latentās vardarbības kļūšanu par reģistrētiem gadījumiem.

Zināmas neskaidrības ir konstatējamās jautājumā par valsts institūciju rīcību pēc policijas lēmuma par nošķiršanu. Lai gan policija reaģē uz gadījumiem, kuros lēmums par nošķiršanu tiek pārkāpts, uzraudzības funkcija savā ziņā ir nodota paša cietušā, sociālā dienesta, kā arī bāriņtiesas, ja apdraudētajai personai ir bērni, kompetencē. Valsts attieksmei vardarbības gadījumos vajadzētu būt aktīvai un uz kontaktu vērstai. Līdz ar to, iespējams, šis posms prevencijas nolūkos ir stiprināms, piemēram, paredzot pienākumu vardarbīgajai personai ar zināmu regularitāti ierasties policijas iecirknī uz īsu kontrolvizīti. Tas radītu audzinoša rakstura disciplinējošu režīmu, kas atgādinātu par likumpaklausības un cilvēka cieņpilnas uzvedības standartu. Analogiska ir situācija gadījumā, kad lēmums par nošķiršanu netiek pieņemts. Arī šajā gadījumā uzraudzība ir sociālā dienesta un, iespējams, bāriņtiesas kompetencē. Lai gan konfliktā iesaistītās personas, iespējams, pēc izsaukuma turpina kopdzīvi, arī šo attiecību uzraudzības nolūkā būtu apsverama kontrolvizītes nepieciešamība.

[3] *Pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikuma iesniegšana tiesā ar policijas starpniecību*

Ja pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu un aizsargājamā persona vai tās likumiskais pārstāvis vēlas, lai tiesa izskatītu jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, policija nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darbdienā, nosūta tiesai lēmuma par nošķiršanu norakstu, personas rakstveida pieteikumu tiesai, kā arī citu informāciju, kas ir policijas rīcībā un var būt noderīga tiesai, izskatot jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību¹³.

No 636 gadījumiem, kuros 2023. gada 9 mēnešos pieņemti lēmumi par nošķiršanu, 163 gadījumos aizsargājamā persona izteica vēlmi, lai tiktu pieņemts tiesas lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Tomēr tikai 60 gadījumos materiāli nosūtīti tiesai jautājuma izlemšanai, jo pārējos 103 gadījumos persona izteica vēlmi vērsties tiesā patstāvīgi. Tiesas ar policijas starpniecību iesniegtos pieteikumus apmierinājušas 57 gadījumos.

Ņemot vērā, ka 2023. gada 9 mēnešos policijā kopumā saņemti 992 tiesas lēmumi par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, ar policijas starpniecību iesniegto un apmierināto pieteikumu īpatsvars šajā uzskaitījumā ir mazs – 5,7 % no visiem saņemtajiem lēmumiem. Tas liecina, ka personas lēmuma par nošķiršanu pieņemšanas brīdī tikai nelielā skaitā gadījumu ir gatavas piekrist šī aizsardzības mehānisma tūlītējai piemērošanai. Kā norāda psiholoģijas eksperti, personu nošķiršana šādos konfliktos ir nepieciešama, lai cietušais atbrīvotos no

¹² Saskaņā ar Valsts policijas sniegto informāciju 2023. gada 9 mēnešos Iekšlietu integrētās informācijas sistēmas Elektroniskā notikumu žurnāla sadaļā “Ģimenes konflikts” tika reģistrēti 6309 izsaukumi.

¹³ Likuma “Par policiju” 12.¹ panta sestā daļa: Ja pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu un aizsargājamā persona vai tās likumiskais pārstāvis vēlas, lai tiesa izskatītu jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, policija nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darbdienā nosūta tiesai lēmuma norakstu, personas rakstveida pieteikumu tiesai, kā arī citu informāciju, kas ir policijas rīcībā un var būt noderīga tiesai, izskatot jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

vardarbīgās personas ietekmes, saņemtu nepieciešamo palīdzību, konsultācijas, apkopotu spēkus un izlemtu par savu turpmāko rīcību. Ņemot vērā, ka lēmums par nošķiršanu tiek pieņemts uz īsu termiņu¹⁴, pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikuma iesniegšana ir loģisks solis cietušā aizsardzībai un lēmumu pieņemšanai par turpmāko rīcību.

[4] *Kriminālprocesa uzsākšana par vardarbīgu rīcību ģimenē*

Ja vardarbīgās personas nodarījums atbilst kāda Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma pazīmēm, policija pret vardarbīgo personu uzsāk kriminālprocesu. Visbiežāk nodarījums ir miesas bojājumu (smagu, vidēji smagu, vieglu) nodarīšana¹⁵, taču tie var būt arī draudi izdarīt slepkavību, izvarošana u.c.

Reaģējot uz Jēkabpils gadījumu, likumdevējs atsevišķos Krimināllikuma pantos ir ietvēris jaunas kvalificējošās pazīmes. Proti, Krimināllikuma 132. un 132.¹ pants papildināts ar otro daļu, paredzot kriminālatbildību attiecīgi par draudu izteikšanu izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu, kā arī vajāšanu, ja šādas darbības izdarītas pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Personas tuvās personiskās attiecībās ir ar augstāku ievainojamības pakāpi, kas padara šo noziedzīgo nodarījumu kaitīgāku, tādēļ noteikts, ka persona par tā izdarīšanu sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.

Joprojām aktuāla ir diskusija par noziedzīgā nodarījuma, ar kuru personai nodarītas psihiskas traumas, kvalificēšanu, jo vardarbības ģimenē izpratne joprojām nereti tiek šauri saistīta tikai ar gadījumiem, kuros cietušajam tiek nodarītas fiziskas sāpes un miesas bojājumi. Psihologijas eksperti norāda, ka visbiežāk vardarbība ģimenē izpaužas tieši kā psiholoģiska jeb emocionāla – draudu izteikšana (par fizisku vai seksuālu vardarbību, bērnu atņemšanu), personisko robežu pārkāpšana, ekonomiska kontrole, mērķtiecīga psiholoģiska diskomforta radīšana u.c. Nosaukto vardarbības veidu izpausmes ir grūtāk identificējas, taču kriminālatbildības institūts ir valsts reakcija uz sabiedrībā nepieņemamiem, bīstamiem un kaitīgiem nodarījumiem, līdz ar to valstij jāspēj šādus nodarījumus atpazīt, pierādīt un vainīgajam noteikt atbilstošu sodu.

Risinājumi šai problēmai ir meklēti arī iepriekš. 2018. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 3. pielikumā, kas nosaka kritērijus miesas bojājumu smaguma pakāpes noteikšanai, ar kuriem tika ieviests mehānisms, kas psihei nodarītu traumu pielīdzina reāliem miesas bojājumiem. Proti, ja persona izturas vardarbīgi, nenodarot cietušajam nozīmīgus miesas bojājumus, bet psiholoģiski traumējot to, nodarītā psihiskā trauma atkarībā no smaguma pakāpes ir pielīdzināma attiecīgi vidēji smagiem vai smagiem miesas bojājumiem. Šādi vardarbības veicējs var tikt saukts pie

---

¹⁴ Likuma “Par policiju” 12. panta 10.¹ punkts: Ja pastāv tūlītēji draudi [...] pieņemt lēmumu, kas uzliek par pienākumu pilngadīgai personai, kura rada draudus, atstāt mājokli, kur pastāvīgi dzīvo aizsargājamā persona, neatgriezties un neuzturēties šajā mājoklī un tā tuvumā [...] uz laiku līdz astoņām dienām no lēmuma pieņemšanas brīža. [...].

¹⁵ Saskaņā ar Valsts policijas sniegto informāciju par 2023. gada 9 mēnešiem 133 gadījumos, kad pieņemti lēmumi par nošķiršanu, aizsargājamai personai vizuāli konstatēti miesas bojājumi.

kriminālatbildības pēc Krimināllikuma 125. vai 126. panta, piemērojot brīvības atņemšanu līdz diviem vai pat līdz piecpadsmit gadiem.

Latvijas Juridiskās psiholoģijas asociācija, kā arī krīžu un konsultāciju centrs “Skalbes” savās vēstulēs, kā arī kopējās diskusijās norāda uz šī mehānisma neefektivitāti. Ekspertu vērtējumā neefektivitātes cēlonis ir saistīts ar vardarbības kvalificēšanu pēc cietušajam nodarītās psihiskās traumas. Likumdevējs un tiesu sistēma tiek aicināti domāt par veidiem, kā emocionālu vardarbību kvalificēt pēc varmākas veiktajām darbībām, piemēram, Krimināllikumā paredzot atsevišķu pantu par vardarbību ģimenē/partnerattiecībās. Šādi noziedzīgais nodarījums tiktu kvalificēts pēc vardarbīgās rīcības kopuma (pēc analogijas ar Krimināllikuma 174. pantu, kas paredz kriminālatbildību par vardarbīgu un cietsirdīgu izturēšanos pret nepilngadīgajiem) un praksē būtu vieglāk piemērojams.

Jāpiekrīt, ka regulējums, kas paredz personas psihei nodarītus bojājumus kvalificēt kā vidēji smagus vai smagus miesas bojājumus, praksē nedarbojas efektīvi. Tomēr, lai veiktu šādas konceptuālas izmaiņas emocionālas vardarbības kvalificēšanas mehānismā, ir nepieciešama padziļināta analīze par šobrīd pastāvošā regulējuma nepiemērošanas cēloņiem. Turklāt izsverami arī riski šāda jauna mehānisma ieviešanai un apzināmas iespējamās alternatīvas. Darbs pie šiem jautājumiem ir jau uzsākts un ir turpināms Tieslietu ministrijas apvienotajā Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma darba grupā par vardarbības ģimenē mazināšanu un novēršanu.

2. CIETUŠĀ VĒRŠANĀS TIESĀ CIVILPROCESUĀLĀ KĀRTĪBĀ

2.1. Pieteikuma iesniegšana

Personas tiesību aizsardzība civilprocesā pēc paša pieteicēja iniciatīvas¹⁶ vardarbības gadījumā sākas ar noteiktas formas veidlapas¹⁷ aizpildīšanu un iesniegšanu tiesā. Personas pieteikums pats par sevi ir pierādījums šīs kategorijas lietās. Tas nozīmē, ka veidlapā ietveramajai informācijai ir jābūt formulētai maksimāli skaidri, lai tiesas rīcībā būtu pēc iespējas vairāk informācijas par apstākļiem, kas pamudināja cietušo iesniegt pieteikumu un kas var būt par pamatu lēmuma pieņemšanai. Prakses analīzes un tiesnešu aptaujas rezultātā veidlapā ir konstatētas vairākas nepilnības, kas apgrūtina pieteikuma izlemšanas procesu tiesā.

[5] *Pret pieteicēju īstenotās vardarbības uzskaitījums*

Lai tiesnesis pilnvērtīgi spētu izvērtēt pieteikuma pamatotību, tostarp noteikt pret iesniedzēju īstenotās vardarbības veidu un piemērot atbilstošus aizsardzības līdzekļus, pieteikumā būtiski norādīt pēc iespējas konkrētāku situācijas aprakstu, kas atklāj ne tikai cietušās personas sajūtas, atrodoties, viņsprāt, vardarbīgā situācijā, bet arī varmākas pret viņu vērsto rīcību, konkrētas tās izpausmes, darbību. Nepietiek nosaukt, piemēram, darbību “pazemošana”, bet svarīgi atklāt tās saturu, kā tā izpaudusies (piemēram, liek atskaitīties par pirkumiem, pieprasa parādīt saraksti telefonā, aizliedz tikt ar draugiem vai draudzenēm, kontrolē un kritizē svaru, ģērbšanās stilu, bērnu klātbūtnē apsūkā, noniecina veiktos mājas pienākumus u.tml.). Situācijas aprakstam ir jāsaturs konkrētība par laiku, vietu, iesaistītajām personām un arī sekām, ja tādas ir iestājušas, pievienojot pierādījumus, ja tādi ir. Vardarbībai ir raksturīgs cikliskums (vardarbības aplis), tādēļ izšķiroša nozīme vardarbības aprakstā var būt arī notikumiem, kas norisinājušies pirms kāda laika, atkārtoti. Veidlapā šos pieteikuma izlemšanai būtiskos apstākļus paredzēts norādīt 4. punktā. Aptaujāto tiesnešu ieskatā pieteikuma par pagaidu aizsardzības noteikšanu izskatīšanu īpaši apgrūtina tas, ka iesniedzēji nepilnīgi aizpilda minēto veidlapu.

Pieteicējam veidlapas 4.punktā ir jānorāda divas lietas: 1) kāda veida vardarbība pret viņu ir vēsta; 2) kā tā ir izpaudusies. Aptaujātie tiesneši norāda, ka praksē ļoti bieži ir sastopami gadījumi, kuros persona līdz galam šo jautājumu neizlasa un norāda tikai vardarbības veidu, izvēloties kādu no pašā jautājumā piedāvātajiem variantiem, piemēram, psiholoģiska vardarbība. Savukārt veids, kādā vardarbība izpaudusies, norādīts netiek. Lai gan tiesa var izlemt pieteikumu arī tad, ja pieteikums ir nepilnīgs vai tam nav pievienoti pierādījumi¹⁸, taču labāks faktisko apstākļu izklāsts ļauj precīzāk noteikt nepieciešamos aizsardzības līdzekļus

¹⁶ Pieteikums tiesā var tikt iesniegts arī ar policijas starpniecību. Likuma “Par policiju” 12.¹ panta sestā daļa: Ja pieņemts policijas lēmums par nošķiršanu un aizsargājamā persona vai tās likumiskais pārstāvis vēlas, lai tiesa izskatītu jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, policija nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darb dienā nosūta tiesai lēmuma norakstu, personas rakstveida pieteikumu tiesai, kā arī citu informāciju, kas ir policijas rīcībā un var būt noderīga tiesai, izskatot jautājumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

¹⁷ Ministru kabineta 2014. gada 25. marta noteikumu Nr. 161 “Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību” 3. pielikums “Pieteikums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību”.

¹⁸ Civilprocesa likuma 250.⁵⁸ panta piektā daļa: Ja pirmšķietami no pieteikuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību izriet, ka kavēšanās varētu radīt būtisku prasītāja tiesību aizskārumu, tiesa vai tiesnesis saskaņā ar šā panta pirmo daļu izlemj šo pieteikumu un var to apmierināt, pamatojoties uz pieteikumā ietverto apliecinājumu arī gadījumos, ja citu pierādījumu nav vai arī tie nav pietiekami.

cietušajai personai un, ja nepieciešams, arī nepilngadīgajām personām. Ja ir jāpieprasa papildu ziņas no cietušā vai institūcijām, tas paildzina pieteikuma izlemšanas laiku.

Lai uzlabotu informācijas sniegšanu tiesai, ir rosināms veidlapas 4. punktu sadalīt divās daļās, vienā punktā izdalot pieteicēja pienākumu norādīt pret viņu īstenotās vardarbības veidu, savukārt otrā konkrēti aprakstīt, kā vardarbība ir izpaudusies. Šāds formulējums pieteicējam palīdzētu vieglāk uztvert no viņa prasīto informāciju un, iespējams, samazinātu to gadījumu skaitu, kuros faktisko apstākļu izklāsta trūkums apgrūtina nekavējoša pieteikuma izlemšanu.

[6] *Pierādījumu pievienošana pieteikumam*

Tiesnešu aptaujas rezultāti liecina, ka praksē problēmas konstatējamas arī attiecībā uz veidlapas 7. punkta – “Prasītāja rīcībā esošie pierādījumi” – prasību izpildi. Pieteicēji norāda, kādi pierādījumi ir viņu rīcībā, taču tos pieteikumam nepievieno, jo 7. punkta formulējums šādu prasību tieši nenosaka. Šīs kategorijas lietās pierādījumu kopums visbiežāk ir ļoti ierobežots, līdz ar to jebkurš pieteicēja rīcībā esošs, taču pieteikumam nepievienots pierādījums apgrūtina tiesneša iespējas noskaidrot patiesos situācijas apstākļus. Lai minēto problēmu risinātu, būtu precizējams veidlapas 7. punkts, nosakot, ka pierādījumi, kas ir pieteicēja rīcībā, ir pievienojami pieteikuma pielikumā.

[7] *Veidlapā atstātā vieta nav pietiekama*

Daudzi tiesneši aptaujā norāda, ka jautājumam par īstenotās vardarbības veidiem un izpausmes formām atvēlētā vieta veidlapā ir maza, proti, pats jautājums veidlapā aizņem vairāk vietas, nekā dots atbildei. Tas psiholoģiski personai sniedz sajūtu par pieprasītās informācijas nelielo apjomu, īpaši, ja prasības iesniegšana tiesā šai personai nav ierasta darbība. Tendence aprobežoties ar atbildei oriģināli atvēlēto vietu visbiežāk novērojama pieteikumos, kas aizpildīti rokrakstā. Šī problēma izteikti konstatējama veidlapas 4. punktā, jo tā aizpildīšanai ir atvēlēta viena rindkopa. Aptaujāto tiesnešu vērtējumā arī šis ir iemesls, kādēļ praksē nākas saskarties ar pieteikuma 4. punktā vispārīgi uzskaitītiem vardarbības veidiem, bez faktisko apstākļu izklāsta.

Tiesnešu iebildumi pret veidlapā atstāto vietas apjomu ir attiecināmi arī uz pārējiem veidlapas atvērtajiem jautājumiem. Praksē ir sastopami pieteikumi, kuros veidlapā prasītā informācija tiek norādīta pieteikuma malās vai atbildei atvēlētajā vietā, taču smalkā un nesalasāmā rokrakstā. Kā labo prakses piemēru tiesneši ir izcēlušī pieteikumus, kuros pieteikumā iekļaujamās ziņas papildus tiek norādītas uz atsevišķas lapas, kas tiek pievienota pieteikumam. Tomēr ne vienmēr pieteicējs uzskata šādu rīcību par pieļaujamu, jo pieteikuma veidlapa šādu norādi nesatur. Ņemot vērā, ka objektīvi nav iespējams paredzēt, cik daudz vietas katrā konkrētajā gadījumā pieteicējam ir nepieciešamas, apsverama papildu norādes iestrādāšana veidlapā par iespēju izvērstu atbildi sniegt uz pieteikumam pievienotas atsevišķas lapas.

[8] *Veidlapas aizpildīšana un atbalsts cietušajam*

Šajā nodaļā izklāstītie piemēri iezīmē problēmu ne tikai saistībā ar veidlapas nepilnībām, bet arī kopumā ar pieteikumu aizpildīšanas kvalitāti. Tiesneši kā vienu no pieteikuma par pagaidu aizsardzību izskatīšanas apgrūtināšākajiem aspektiem norāda nepilnīgi, pavirši un neprecīzi aizpildītas pieteikuma veidlapas. Tāpat praksē joprojām ir gana daudz

gadījumu, kad persona patstāvīgi aizpilda un tiesā kļūdaini iesniedz pieteikuma veidlapu, kas ir paredzēta tiem gadījumiem, kad pieteikums tiesā tiek iesniegts ar policijas starpniecību¹⁹.

Pieteicējs šīs kategorijas lietās pieteikumu parasti sagatavo, būdams stresa stāvoklī, iespējams, pat līdz galam neizprotot savas tajā brīdī esošās (vai pat ilgstoši izciestās) situācijas mērogu. Nereti tas noved pie nekvalitatīvi aizpildīta pieteikuma iesniegšanas tiesā un nesniedz tiesai pilnvērtīgu informāciju par vardarbības situāciju. Tiesas iesaiste pieteikuma aizpildīšanā nav iespējama tiesas lomas pieteikuma izlemšanā dēļ, taču informatīvu materiālu izstrāde varētu veicināt gan cietušā, gan viņa palīdzības sniedzēja izpratni par tiesas pieteikumā iekļaujamās informācijas veidu un apjomu. Piemēram, aizpildītu pieteikuma veidlapu paraugu publicēšana tiesu sistēmas interneta platformās. Apsverams būtu arī krīžu un konsultāciju centra “Skalbes” priekšlikums izstrādāt informatīvus videomateriālus par tiesas procesa norisi šo pieteikumu izskatīšanā, lai veicinātu personu izpratni par tiesvedības gaitu.

Vienlaikus darba grupa uzskata, ka kopumā Latvijā ir nepieciešama cietušā atbalsta mehānisma pilnveide. Personas, kas cietušas no vardarbības ģimenē, saņem psiholoģisko, juridisko un sociālo atbalstu²⁰, tomēr tā apjoms ir nepietiekams un sadrumstalots. Lai cietusī persona saņemtu sistēmisku un koordinētu atbalstu, kas secīgi ļautu ne tikai izkļūt no vardarbības loka, bet arī sekmētu personas atgriešanos dzīvē bez vardarbības, iespējams, apsverama mentora institūta²¹ attīstīšana pašvaldībās.

[9] *Subjektu loks, kam ir tiesības iesniegt pieteikumu*

Pagaidu aizsardzība pret vardarbību ir iekļauta Civilprocesa likumā, nosakot tiesības saņemt aizsardzību, ja starp cietušo un varmāku pastāv radnieciskas, ģimeniskas, tuvas personiskas vai intīmas attiecības²². Tomēr praksē ir konstatējami piemēri, kuros pieeja tiesai ir liegta personām, kuras, gramatiski iztulkojot Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantu²³, neietilpst likumā noteikto subjektu lokā, bet aizsardzības noteikšana šīm personām objektīvi būtu pat ļoti nepieciešama. Piemēram, vecāks, kas lūdz aizsardzību citā mājsaimniecībā dzīvojošiem bērniem pret patēvu/pamāti, vai cilvēks, kuru ar uzmanības apliecinājumiem vajā iedomu apsēsts pielūdzējs. Aptaujas dati liecina, ka 27,1 % tiesnešu praksē pieteicēja neatbilstība Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantā norādītajam subjektu lokam bieži ir bijis pamats pieteikuma par pagaidu aizsardzību noraidīšanai. Arī Jēkabpils gadījumā tiesai pieteikumu par pagaidu aizsardzības noteikšanu bija iesniegusi noslepkavotās sievietes brālēna sieva. Tiesa atteicās pieņemt pieteikumu par pagaidu aizsardzības pret vardarbību noteikšanu, jo iesniedzēja neatbilda subjekta statusam Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ panta izpratnē.

¹⁹ Ministru kabineta 2014. gada 25. marta noteikumu Nr. 161 “Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību” pielikums Nr. 1.

²⁰ Piemēram, no 2023. gada 1. jūlija kā atsevišķs valsts apmaksāts pakalpojums augsta vardarbības riska gadījumos ir krīzes dzīvokļa (līdz 30 dienām ar pagarinājumu līdz 180 dienām) pakalpojums visā valsts teritorijā.

²¹ Labklājības ministrijas izstrādātajā likumprojektā “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā” (22-TA-1080) ietvertais ģimenes asistenta pakalpojums varētu tikt pielīdzināts mentoram un attiecināts arī uz sociālās palīdzības sniegšanu personām, kas cietušas no vardarbības ģimenē.

²² Civilprocesa likuma 244. pants: Pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību var iesniegt laulātie vai bijušie laulātie; personas, starp kurām pastāv bērnu un vecāku attiecības, pastāv vai ir pastāvējušas aizbildnības vai citas ārpusģimenes aprūpes attiecības; personas, starp kurām pastāv radniecības vai svainības attiecības; personas, kas dzīvo vai dzīvojušas vienā mājsaimniecībā; personas, kurām ir vai ir gaidāms kopīgs bērns, neatkarīgi no tā, vai šīs personas kādreiz bijušas laulībā vai kādreiz dzīvojušas kopā; personas, starp kurām pastāv vai ir pastāvējušas tuvas personiskās vai intīmas attiecības.

²³ Turpat.

Nenoliedzami, ka ar Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantā sniegto subjektu uzskaitījumu likumdevējs faktiski ir noteicis ierobežojumu pagaidu aizsardzības pret vardarbību regulējuma attiecināšanai uz jebkāda veida attiecībām, taču atsevišķi normā lietotie jēdzieni, piemēram, “personas, starp kurām pastāv vai ir pastāvējušas tuvas personiskas vai intīmas attiecības”, ir tik plaši, ka ļauj tiesai to saturu katrā konkrētā gadījumā atklāt interpretācijas ceļā, ņemot vērā lietas apstākļus un pieteicēja tiesības uz valsts aizsardzību apdraudējuma gadījumā. Arī iepriekš minētajos piemēros (arī Jēkabpils gadījumā) pirmšķietami nepastāv šķēršļi attiecības kvalificēt kā tuvas personiskas vai pat intīmas. Viens no veidiem, kā nodrošināt vienotu izpratni par Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantā lietoto jēdzienu nozīmi, ir tiesnešu apmācības. Tomēr tikpat būtiski ir šajā jautājumā nostiprināt vienotu tiesu praksi. Šajā sakarā par nozīmīgu atzīstams 2023. gada 11. oktobra Senāta Civillietu departamenta senatoru kopsēdes lēmums²⁴, ar kuru izskaidrota Civilprocesa likuma 132. panta pirmās daļas 2. punkta kārtībā pieņemta lēmuma, ar kuru atteikts pieņemt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pirms prasības celšanas, pārsūdzība. Lēmumā izskaidrota pārsūdzības kārtība gadījumos, kad tiesa ir atteikusies pieņemt pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, jo pieteicējam nav prasības tiesību, uzsverot, ka šādi lēmumi ir pārsūdzami.

Ziņojuma sagatavošanas laikā darba grupa pārliecinājās, ka nepieciešams turpināt starpdisciplināru diskusiju par nepieciešamību paplašināt pagaidu aizsardzības pret vardarbību mehānisma tvērumu. Šobrīd tiesību attīstība un pieredze pagaidu aizsardzības pret vardarbību piemērošanā pieļauj arī plašāku izpratni par valsts pienākumu civiltiesiskā kārtībā nodrošināt personas tiesības uz veselību, dzīvību un drošību, bet nepieciešama kriminālos, civilos un administratīvos pārkāpumos cietušo aizsardzības mehānismu līdzsvarošana, regulāra izvērtēšana, lai nosegtu visus gadījumus, tai skaitā savlaicīgi atklātu latentu vardarbību.

[10] *Negotprātīgu pieteikumu iesniegšanas problemātika*

Praksē bieži apspriesta problēma ir negotprātīgu pieteikumu par pagaidu aizsardzības noteikšanu iesniegšana. Gan zvērināti advokāti, gan tiesneši norāda, ka sastopas ar gadījumiem, kad pieteikums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību tiek izmantots, lai, pieteicēja ieskatā, gūtu sev priekšrocības cita jautājuma risināšanas procesā, piemēram, lietā par laulības šķiršanu vai saskarsmes tiesību strīdā. Tāpat ir konstatējami gadījumi, kad šāds pieteikums tiek iesniegts atreibības vai greizsirdības dēļ.

Nenoliedzami, ka pagaidu aizsardzības līdzekļi būtiski ierobežo tās personas, pret kuru tie ir vērsti, tiesības un brīvības. Taču tieši šī iemesla dēļ tiesību normās ir ietverti vairāki mehānismi, kas nodrošina pušu tiesību līdzsvaru. Pirmkārt, pieteicējam ir jāsniedz apliecinājums²⁵, ka viņš ir informēts par atbildību saskaņā ar Krimināllikumu nepatiesu ziņu sniegšanas gadījumā. Otrkārt, iespējamam atbildētājam ir tiesības lūgt atcelt piemērotos aizsardzības līdzekļus un, ja, viņa ieskatā, pieteikums iesniegts apzināti nepatiesi, pierādīt, kurš no faktiem neatbilst patiesībai. Treškārt, iespējamam atbildētājam pēc galīgā nolēmuma lietā ir tiesības vērsties tiesā ar prasību par zaudējumu piedziņu vai kaitējuma atlīdzināšanu, ja tie radušies nepatiesi iesniegta pieteikuma apmierināšanas rezultātā. Tātad iespējamam atbildētājam ir adekvātas iespējas savas tiesības aizstāvēt.

²⁴ Pieejams šeit: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/senatoru-kopsapulcu-lemumi/civillietu-departaments>

²⁵ Civilprocesa likuma 250.⁴⁶ panta otrās daļas 9.punkts: Pieteikumā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību norādāms apliecinājums, ka tiesai sniegtas patiesas ziņas par faktiem un prasītājs vai prasītājs un pārstāvis, ja pieteikumu iesniedz pārstāvis, ir informēts par atbildību saskaņā ar Krimināllikumu par nepatiesu pieteikuma sniegšanu.

Šajā mehānismā problēmas drīzāk rada tas, ka iespējamie atbildētāji sevi mēdz aizstāvēt nevis likumā noteiktajā kārtībā, bet gan cenšas problēmas sadzīviskā ceļā atrisināt paši, pārkāpjot tiesas noteiktos ierobežojumus. Vienlaikus būtiska nozīme ir arī tiesas rīcībai pieteikuma par pagaidu aizsardzības atcelšanu izskatīšanā un pieteicēja pamatprasības izspriešanā. Civilprocesa 250.⁵⁷ panta trešajā daļā²⁶ norādītā apliecinājuma uzdevums ir atturēt personas no apzināti nepatiesu pieteikumu iesniegšanas tiesā. Tas, ka pieteikumā tiesai sniegtās ziņas ir sniegtas nepatiesi, pēc lietas dalībnieka lūguma ir jākonstatē tiesas nolēmumā. Šādos gadījumos tiesai ir pamats pieņemt blakus lēmumu un nosūtīt to policijai kriminālprocesa uzsākšanai pret nepatiesu ziņu sniedzēju.

2.2. Pieteikuma izskatīšana un tiesas nolēmums

[11] *Tiesu informatīvajā sistēmā pieejamā informācija*

Pieteikuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību izlemšanā ļoti būtisks ir tiesnesim pieejamās informācijas apjoms. Persona, kas tikko vai ilgstošākā laika periodā ir bijusi pakļauta vardarbībai un jūtas emocionāli nestabili, pieteikuma aizpildīšanas brīdī var neiedomāties pieteikumā norādīt visu tai zināmo informāciju, kam var būt nozīme pieteikuma izlemšanā. Piemēram, ka noteikt pagaidu aizsardzību pret vardarbīgo personu iepriekš jau ir lūgušas citas personas, vai ka vardarbīgā persona ir iepriekš sodīta. Tie var būt arī dažādi fakti, kas tiesai var radīt priekšstatu par paša pieteicēja personu, piemēram, ka pieteikumu par pagaidu aizsardzības noteikšanu pieteicējs ir iesniedzis pret visiem saviem bijušajiem partneriem.

Civilprocess pamatā balstās uz sacīkstes principu, bet atsevišķu kategoriju lietās, tostarp pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikumos, no šī principa ir paredzēta atkāpšanās. Tiesnešu aptaujas dati liecina, ka 30 % aptaujāto uzskata Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) pieejamo informāciju par apkopojamu tikai gadījumā, ja no pieteikuma satura secināms, ka šādi dati varētu būt. Turklāt 4,3 % atzīst, ka šādus datus neapkopo vispār. Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) pieejamās informācijas pārbaude pēc savas iniciatīvas šo kategoriju lietās ir aktualizējama un nostiprināma prakse, jo tādā veidā tiesnesis var iegūt svarīgu informāciju pieteikuma izlemšanai, it īpaši gadījumos, kad pieteikums par pagaidu aizsardzību ir iesniegts pirms prasības celšanas.

Vienlaikus Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) pieejamā informācija ir pārbaudāma strīdos, kuros pieļaujama pagaidu aizsardzība pret vardarbību²⁷. Tas saistīts ar praksē konstatētu nekoncekvenci Civilprocesa likuma 250.⁶⁴ panta²⁸ prasību izpildē. Lai gan Civilprocesa likuma 128. panta sestā daļa paredz pienākumu prasītājam norādīt, vai pirms prasības celšanas ir

---

²⁶ Civilprocesa likuma 250.⁵⁷ panta trešā daļa: Pirms paskaidrojuma sniegšanas lietas dalībnieks dod mutvārdos šāda satura apliecinājumu: "Es, (vārds, uzvārds), apliecinu, ka pēc labākās sirdsapziņas teikšu tikai patiesību un neko nenoklusēšu. Apliecinu, ka tiesai manis sniegtās ziņas par faktiem un lietas apstākļiem ir izsmeļošas un patiesas. Esmu brīdināts, ka par apzināti nepatiesu paskaidrojumu sniegšanu un man zināmu faktu un lietas apstākļu apzinātu noklusēšanu mani var saukt pie kriminālatbildības saskaņā ar Krimināllikumu."

²⁷ Civilprocesa likuma 250.⁴³ pants: Pagaidu aizsardzība pret vardarbību pieļaujama prasībās par laulības neesamību vai šķiršanu, prasījumos personisku aizskārumu dēļ, prasībās par uzturēšanas līdzekļu piedziņu, prasībās par pušu kopīgā mājokļa dalīšanu, kurā tās dzīvo vienā mājsaimniecībā, vai tā mājokļa lietošanas kārtības noteikšanu, kurā puses dzīvo vienā mājsaimniecībā, un lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām.

²⁸ Civilprocesa likuma 250.⁶⁴ panta pirmā daļa: Ja prasītājs lēmumā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pēc pieteikuma, kas iesniegts pirms prasības celšanas, noteiktajā termiņā ceļ prasību piekritīgā tiesā, kas nav tiesa, kura noteikusi pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekli, tiesa, kurai piekritīga lietas izskatīšana pēc būtības, izprasa no tiesas, kura noteikusi pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekli, attiecīgo lietu un pievieno to prasības lietas materiāliem.

pieņemts lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, tas ne vienmēr tiek ievērots, līdz ar to lietu sadrumstalotības novēršana primāri ir tiesas pienākums. Pieteikuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību materiāla pievienošana aizsargājamās personas pamatprasībai ir aktualizējama un nostiprināma prakse, jo tas nodrošina, ka, lemjot par pagaidu aizsardzības pret vardarbību atcelšanu, kā arī izskatot aizsargājamās personas pamatprasību, tiek ņemti vērā abos procesos nodibinātie apstākļi. Turklāt tiesai ir pienākums gala nolēmumā izlemt jautājumu par turpmākās aizsardzības piemērošanas nepieciešamību. Lietu apvienošanai ir izšķiroša nozīme arī gadījumos, kad atbildētājs pamatlietas izskatīšanas ietvaros norāda uz nepatiesu ziņu sniegšanu pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikumā (sk. 10. punktu *Negotprātīgu pieteikumu iesniegšanas problemātika*).

Aktualizējams arī jautājums par tiesnesim pieejamās informācijas apjomu Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS). Saskaņā ar Tiesu administrācijas sniegto informāciju šajā jautājumā darbojas personu datu apstrādes vispārējais princips, ka piekļūt datiem var tādā apjomā, kāds nepieciešams darba pienākumu pildīšanai. Praksē tas tiek īstenots, sākotnēji nosakot tiesnesim pieeju tam lietu veidam, ar kuru tiesnesis ikdienā strādā. Turklāt piekļuves tiesības tiesnesim pieprasa tiesas priekšsēdētājs, jo tikai tiesas rīcībā ir minētā informācija. Kā norāda Tiesu administrācija, tiesas ir informētas par to, ka gadījumā, ja tiesnesim vai tiesas darbiniekam darba vajadzībām ir nepieciešama plašāka piekļuve, tiesai par to ir jāinformē Tiesu administrācija, kas bez izvērtēšanas tehniski pieliek šai personai papildu tiesību apjomu. No minētā secināms, ka piekļuves tiesību noteikšana Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) sākotnēji ir balstīta uz pieņēmumu, ka tiesnesim procesa vajadzībām ir nepieciešama datu pieejamība tikai savas lietu kategorijas ietvaros. Praksē tiesnesim, kas skata ģimenes strīdus, var būt svarīgi noskaidrot dažādu saistīto procesu virzību kriminālprocesā un administratīvajā procesā. Ierobežojumi nekavējoties pārbaudīt informāciju no Tiesu informatīvās sistēmas (TIS) un tai pieejamiem publiskajiem reģistriem var ietekmēt gan lēmumu pieņemšanas ātrumu, gan to pamatotību. Lai arī tiesas priekšsēdētājs piekļuves tiesību paplašināšanu tiesnesim var pieprasīt un tas tiek nodrošināts, tomēr tas uzskatāms par tiesneša darbam nepieciešamās informācijas savlaicīgas saņemšanas ierobežojumu.

Problēma ar datu pieejamību Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) ir konstatēta pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikumu kontekstā, taču tā ir aktuāla arī citu kategoriju lietās. Piekļuves tiesību noteikšanai būtu jābūt balstītai uz principu, ka tiesnesim bez piekļuves tiesību pieprasīšanas amata pienākumu pildīšanai ir nepieciešama visa Tiesu informatīvajā sistēmā (TIS) pieejamā informācija. Datu aizsardzība nevar tikt likta augstāk par tiesas funkciju spriest tiesu, jo šajā gadījumā datu pieejamībai ir leģitīma interese (sabiedrības intereses). Turklāt šai informācijai ir arī būtiska nozīme vienotas tiesu prakses nodrošināšanā. Atsevišķi izņēmumi varētu būt, piemēram, tiesneši ar specializāciju zemesgrāmatu lietās, jo tur nav raksturīgi saskarties ar paralēliem procesiem citās lietu kategorijās vai nepieciešamību izvērtēt personu. Jebkurā gadījumā tā ir tiesas priekšsēdētāja kompetence šādus gadījumus identificēt un attiecīgi ierobežot piekļuves tiesības.

[12] *Pieteikuma izlemšanas problemātika*

Tiesās ienākošo pieteikumu par pagaidu aizsardzības noteikšanu skaits ir liels, un tam ir pieaugoša tendence. Proti, 2021. gadā pirmās instances tiesās tika ierosinātas 1168 lietas, 2022. gadā 1380 lietas un 2023. gadā līdz oktobrim jau 1344 lietas. Pieteikums par pagaidu aizsardzības noteikšanu tiesnesim ir jāizlemj ne vēlāk kā nākamajā dienā no tā saņemšanas, ja

vien nav nepieciešams pieprasīt papildu pierādījumus un nav pamata uzskatīt, ka kavēšanās var radīt būtisku pieteicēja tiesību aizskārumu. Plānojot tiesas sēdes citās lietās un nosakot pilnu nolēmumu pieejamības datumus, tiesnesis nevar prognozēt, kurā brīdī ienāks pieteikums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Neapšaubāmi, ka minētie faktori apgrūtina tiesneša spēju plānot savu laiku, kas atsevišķos gadījumos var ietekmēt arī lēmuma motivācijas kvalitāti. Uz šiem apstākļiem kā apgrūtinošiem pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību izskatīšanas faktoriem ir norādījuši arī aptaujātie tiesneši.

Idejas par tiesnešu specializācijas nepieciešamību ģimenes lietās periodiski jau ir izskanējušas. Arī šajā ziņojumā apskatītie jautājumi liecina, ka specializācijas attīstīšana no ģimenes tiesībām izrietošos strīdos ir virziens, kurā diskusija būtu turpināma. Ņemot vērā, ka tas ir jautājums, kas ir saistīts ar attiecīgās tiesas darba organizāciju, iniciatīvai procesus uzlabot un atbilstoši risinājumiem primāri būtu jānāk no tiesu priekšsēdētājiem. Bez tiesnešu apmācību un pieredzes faktora ir jāņem vērā arī subjektīvie faktori. Strīdu, kas izriet no ģimenes tiesībām, izšķiršana no tiesneša prasa ārkārtīgi augstu emocionālo noturību. Tiesnešiem, kas skata minēto kategoriju lietas, nav nodrošināta supervīzija vai tiesu psihologu pakalpojumi, un tas ilgstošā periodā var radīt tiesnesim izdegšanas risku. Tiesu priekšsēdētāji atbild par darba organizāciju tiesās, un atbilstošu risinājumu apzināšanā būtu jāpievērš uzmanība starptautiski atzītiem labās prakses piemēriem, kas saistīti ar specializācijas noteikšanu uz noteiktu laiku rotācijas kārtībā. Šāds mehānisms var novērst tiesnešu izdegšanu un arī nodrošināt, ka attiecīgās tiesas tiesnešiem periodiski ir iespēja nostiprināt savas zināšanas, emocionālo un intelektuālo kapacitāti dažādu kategoriju lietās.

Vienlaikus Tieslietu padomei būtu jāpārskata arī “Tiesnešu specializācijas pamatprincipi un slodzes rādītāju noteikšanas kārtība”, kas apstiprināti 2016. gada 17. oktobrī ar Tieslietu padomes lēmumu Nr. 66.

[13] *Starpinstitucionālā sadarbība pieteikuma izlemšanā un situācijas monitoringā*

Starpinstitucionālā sadarbība ir svarīga visās procesa stadijās, kas skar vardarbību ģimenē (sk. arī ziņojuma 1. punktu *Policijas ziņojums par notikumu*). Parasti tiesnesis nozīmē pieteikuma izlemšanu 20 dienu laikā pēc tā saņemšanas, jo nepieciešams pieprasīt papildu informāciju, iegūt vairāk pierādījumu. Pieteikuma objektīvā izskatīšanā ļoti svarīga ir iestāžu savstarpējās sadarbības kvalitāte un atbilžu sniegšanas ātrums.

Runājot par sadarbību ar valsts un pašvaldību iestādēm, aptaujātie tiesneši atzinīgi vērtējuši atbilžu sniegšanas ātrumu, taču attiecībā uz kvalitāti konstatējami diametrāli pretēji viedokļi. Daļa aptaujāto uzskata, ka atbildes uz pieprasījumiem tiek sniegtas, domājot par lietas būtību, savukārt daļa norāda, ka tās tiek sniegtas formāli. Šīs kategorijas lietās īpaša nozīme ir tiesu sadarbībai ar bāriņtiesām, kas procesā tiek iesaistītas, ja pusēm ir kopīgi bērni. Arī jautājumā par bāriņtiesu darba kvalitāti tiesneši norāda uz ļoti dažādu pieredzi – gan attiecībā uz bāriņtiesas darba ātrumu, gan kvalitāti. Ir konstatējama izcila pieredze un vienlaikus ir arī ļoti neapmierinoši gadījumi. Turklāt atšķirīgā pieredze sadarbībā ar bāriņtiesām konstatējama gan vienā reģionā, gan vienā un tajā pašā bāriņtiesā.

Tiesnešu aptaujas rezultāti apliecina, ka nepilnības starpinstitucionālajā sadarbībā ietekmē arī tiesu darba efektivitāti. Kā iemesli šādai situācijai minami: izpratnes trūkums par sadarbības nepieciešamību un par iesaistīto institūciju darbu, kā arī nespēja novērtēt pieprasīto ziņu svarīgumu. Absolūtais vairākums, proti, 90 % no aptaujātajiem tiesnešiem uzskata, ka

regulāras diskusijas starp vardarbības gadījumos tieši iesaistītajām institūcijām (piemēram, tiesu, policiju, prokuratūru un bāriņtiesu, sociālo dienestu) būtu nepieciešamas.

Valstī nepastāv mehānisms, kas uzturētu aktīvu informācijas aprites un lēmumu pieņemšanas formātu. Tas ne tikai rada sadrumstalotu skatījumu uz vardarbības ģimenē gadījumiem (tādējādi varmākam radot iespēju “apmānīt sistēmu”), bet arī pašās valsts un pašvaldību institūcijās dažkārt radījis savstarpēju spriedzi un neizpratni par lēmumu pieņemšanas iemesliem un to pamatojumu.

Pašreizējais starpinstitutionālās sadarbības modelis ir sadrumstalots, un tajā trūkst regulāras diskusijas starp visām vardarbības gadījumos tieši iesaistītajām institūcijām (piemēram, tiesu, policiju, prokuratūru un bāriņtiesu, sociālo dienestu). Diskusiju ceļā ir meklējami risinājumi sadrumstalotības novēršanai, piemēram, katrā reģionā veidojot minēto institūciju sadarbības grupu. Tās funkcijās ietilptu vardarbības ģimenē gadījumu monitorings un prognozes attiecīgā tiesu apgabala ietvaros. Atsevišķos sarežģītos gadījumos sadarbības grupa izstrādātu individuālu rīcības plānu, kā prioritāti izvirzot personu dzīvības un veselības aizsardzības intereses, tās sabalansējot ar personas datu aizsardzības prasību ievērošanu.²⁹ Šāda mehānisma ieviešana nodrošinās, ka tiesas rīcībā ir pilnvērtīga informācija par sociālo dienestu u.c. institūciju līdzšinējo rīcību, pieņemtajiem lēmumiem un to īstenošanas gaitu attiecībā uz vardarbības ģimenē gadījumā iesaistītajām pilngadīgajām un nepilngadīgajām personām.

[14] *Pagaidu aizsardzības noteikšana bērniem*

Civilprocesa likuma 250.⁴⁷ pants nosauc astoņus pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus³⁰, tiesību normā paredzot iespēju pieteicējam lūgt un tiesai piemērot arī likumā neparedzētus tiesību aizsardzības līdzekļus. Tiesnešu aptaujas dati liecina, ka 21,4 % no aptaujātajiem praksē ir piemērojuši tādus aizsardzības līdzekļus, kurus pieteicēji nebija norādījuši pieteikumā. Lielākajā skaitā gadījumu tie ir bijuši vērsti uz nepilngadīgo bērnu aizsardzības nodrošināšanu. Atsevišķos gadījumos tiesneši ir piemērojuši stingrāku aizsardzību cietušajiem, ja vardarbīgās personas personības raksturojums un apstākļi liecināja par lielāku apdraudējumu, nekā to vērtējis pats pieteicējs. Piemēram, šaujāmieroču atrašanās mājās vai policijas informācija par personas iesaistīšanos vardarbību izraisošās situācijās ārpus mājas. No likumā neminētajiem aizsardzības līdzekļiem parasti pieteicēji vēlas atgūt no vardarbīgas personas savas vai bērnu personiskās lietošanas priekšmetus.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. pants emocionālas vardarbības, kas vērsta pret bērnu, definīcijā ietver arī gadījumus, kad bērna klātbūtnē notiek vardarbīga izturēšanās pret

²⁹ Vardarbības gadījumu izskatīšanai un cietušo atbalstam pasaules valstīs ir izstrādāti vairāki modeļi, no kuriem pazīstamākie ir Dulusas (*Duluth*) Amerikā modelis, MARAC modelis (Somija) un Ģimenes tiesību centra modelis (*Family Justice Center*) Limburgas reģionā Beļģijā. Ar visiem modeļiem Latvijas atbildīgajām institūcijām un vadošajām nevalstiskajām organizācijām ir bijusi iespēja iepazīties gan projektu ietvaros, gan konferencēs. Latvijā vairākās pašvaldībās ir ieviesta ārvalstu pieredze.

³⁰ Civilprocesa likuma 250.⁴⁷ panta pirmā daļa: Pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļi ir: 1) pienākums atbildētājam atstāt mājokli, kurā pastāvīgi dzīvo prasītājs, un aizliegums atgriezties un uzturēties tajā; 2) aizliegums atbildētājam atstāties mājoklim, kurā pastāvīgi dzīvo prasītājs, tuvāk par tiesas lēmumā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību minēto attālumu; 3) aizliegums atbildētājam uzturēties noteiktās vietās; 4) aizliegums atbildētājam satikties ar prasītāju un uzturēt ar to fizisku vai vizuālu saskari; 5) aizliegums atbildētājam jebkurā veidā sazināties ar prasītāju; 6) aizliegums atbildētājam, izmantojot citu personu starpniecību, organizēt satikšanos vai jebkāda veida sazināšanos ar prasītāju; 7) aizliegums atbildētājam izmantot prasītāja personas datus; 7¹) pienākums atbildētājam apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai, kura apjomu, saņemšanas, apmaksas, izpildes, pārtraukšanas un izbeigšanas kārtību nosaka Ministru kabinets; 8) citi aizliegumi un pienākumi, kurus tiesa vai tiesnesis noteicis atbildētājam un kuru mērķis ir nodrošināt prasītāja pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

viņa tuvinieku. Praksē joprojām ir daudz gadījumu, kuros aizsardzība bērniem šādās situācijās netiek noteikta. Tiesnešu aptaujā ir izskanējis viedoklis, ka bērna atzīšanai par aizsargājamo personu traucē pieteikumā iztrūkstošs lūgums aizsardzības līdzekļus piemērot arī bērnam. Šāda pagaidu aizsardzības pret vardarbību tiesību normu interpretācija ir pārāk šaura, jo bērna tiesību aizsardzība nevar būt atkarīga no pieteikuma iesniedzēja izpratnes par pagaidu aizsardzības noteikšanas mērogu vai pat pieteicēja neapzināti pieļautām kļūdām pieteikuma aizpildīšanā. Pamatota pagaidu aizsardzības pret vardarbību pieteikuma gadījumā, kurā bērns ir bijis klātesošs vardarbības epizodēs, ir nostiprināma prakse pagaidu aizsardzību noteikt arī bērnam, neatkarīgi no tā, vai pieteikuma iesniedzējs šādu aizsardzību bērnam ir atsevišķi lūdzis savā pieteikumā.

[15] *Saskarsmes persona*

Pagaidu aizsardzības pret vardarbību piemērošana aktualizē arī jautājumu par situācijām, kurās starp cietušo un vardarbīgo personu paralēli vai pēc pieteikuma apmierināšanas tiek risināts strīds, kas izriet no saskarsmes tiesībām. Ja tuvošanās un kontaktēšanās aizliegums vardarbīgajai personai ir noteikts ne tikai pret pieteicēju, bet arī pret pušu kopīgajiem bērniem, tad saskarsme nav īstenojama. Bāriņtiesai pēc tiesas lēmuma saņemšanas ir jāizvērtē bērna apdraudējuma pakāpe un nepieciešamības gadījumā jālemj par aizgādības tiesību pārtraukšanu vardarbīgajam vecākam. Savukārt gadījumā, ja vardarbīgajai personai nav noteikts aizliegums tikties un kontaktēties ar bērniem, bet ir noteikts aizliegums tuvoties tam vecākam, ar kuru bērni dzīvo kopā, tad, lai nodrošinātu bērnam tiesības tikties ar vecāku, saskarsmes īstenošanai ir izmantojams starpnieks³¹.

Minētā mehānisma efektīvai darbībai ir būtiska loma vardarbībā cietušo personu aizsardzībā, jo nereti saskarsmes tiesību īstenošanu ar bērniem vardarbīgā persona izmanto, lai ietekmētu cietušo. Arī Jēkabpils gadījumā pagaidu aizsardzība bija noteikta gan noslepkavotajai sievietei, gan viņas bērniem. Sievietes pirmais lūgums atcelt piemērotos pagaidu aizsardzības līdzekļus bija pamatos apstākļi, ka puses ir sazinājušās saskarsmes jautājumu risināšanas nolūkā un panākušas šķietamu izlīgumu, lai bērni varētu tikties ar tēvu. Nenoliedzami, ka saskarsmes tiesību nodrošināšana kopā nedzīvojošam vecākam ar bērniem izriet no pamattiesībām – tiesībām uz ģimenes dzīvi, taču šo tiesību nodrošināšana nevar notikt, vienlaikus apdraudot otra vecāka dzīvību, veselību un drošību.

Problemātika šī mehānisma efektīvas darbības īstenošanā ir saistīta ar neviennozīmīgu izpratni par saskarsmes personas institūta lomu šajā procesā. Praksē tas visuzskatāmāk ir redzams gadījumos, kad, atceļot pagaidu aizsardzību, bērnam ir jāatsāk saskarsme ar vecāku, kuram ilgāku laiku ir bijis aizliegums viņam tuvoties. Viedokļi dalās par saskarsmes personas uzdevumu šādā situācijā, it īpaši, ja bērnam jau tiek sniegta vai ir nepieciešama psihologa palīdzība.

Tiesu prakse liecina, ka saskarsmes personai var būt dažādi uzdevumi, kas ir atkarīgi no katras konkrētās situācijas. Ir gadījumi, kad saskarsmes persona ir cilvēks, kurš bērnu tikai

---

³¹ Civillikuma 182. panta trešā daļa: Tiesa, ciktāl tas atbilst bērna interesēm, saskarsmes tiesību var ierobežot, turklāt, ja nepieciešams, noteikt, ka ar bērnu drīkst tikties tikai saskarsmes personas klātbūtnē vai bāriņtiesas ieteiktā noteiktā vietā, vai noteikt pienākumu noteiktā laikā kopā ar bērnu ierasties bāriņtiesā. Ja tiesa konstatē, ka ar bērnu drīkst tikties tikai saskarsmes personas klātbūtnē, un puses nevar vienoties par saskarsmes personu vai bāriņtiesa nepiekrīt pušu izvēlei attiecībā uz saskarsmes personu, saskarsmes tiesību īsteno bāriņtiesas pārstāvja vai bāriņtiesas pilnvarotas personas klātbūtnē. Tiesa var uz laiku atņemt saskarsmes tiesību, ja saskarsme kaitē bērna interesēm un kaitējums citādi nav novēršams.

nogādā no viena vecāka pie otra vai uz bāriņtiesu un saskarsmes procesā bērnam ar vecāku neiesaistās. Cita situācija veidojas, ja saskarsmes persona ir persona ar speciālām zināšanām un palīdzība saskarsmes procesā ir saskarsmes personas uzdevums. Praksē parasti šādu uzdevumu veic bāriņtiesas psihologs vai tās darbinieks ar pedagoga vai līdzīgu izglītību. Trešā situācija veidojas, ja bērnam un/vai vecākam saskarsmes atjaunošanai ir nepieciešama papildu palīdzība, ko saskarsmes procesā spēj sniegt tikai psihologs, kas faktiski ir psihologa pakalpojums. Tas ir starpinstitucionāls jautājums par psihologa pakalpojuma un saskarsmes personas pienākumu nodalīšanu, kas būtu risināms diskusiju ceļā, piemēram, izstrādājot vadlīnijas par saskarsmes personas darbu. Tiesu nolēmumos būtu nostiprināma prakse motīvu daļā atspoguļot cēloņus, kādēļ nepieciešama saskarsmes persona un kādi būs tās uzdevumi saskarsmes procesā, rezolutīvajā daļā attiecīgi norādot, kādi ir saskarsmes personas pienākumi. Neprecizitāte rezolutīvo daļu saturā ietekmē tiesas lēmuma par saskarsmes kārtības noteikšanu izpildī.

Saskarsmes procesa efektivitāte vardarbības ģimenē gadījumos ir atkarīga no bāriņtiesu kapacitātes nodrošināt saskarsmes personas kā pakalpojuma pieejamību, ja bāriņtiesa ir noteikta kā saskarsmes persona. Bāriņtiesas ir pašvaldību institūcijas, līdz ar to dažādos Latvijas reģionos situācija veidojas atšķirīga, kas arī atspoguļojas tiesnešu aptaujā sniegtajā bāriņtiesu darba novērtējumā. Diskusijās ir nostiprinājies viedoklis, ka no pašvaldību puses netiek stiprināta bāriņtiesu kapacitāte. Lai gan minēto problēmu risināšana ir citu valsts varas atzaru kompetencē, informācijai ir jānāk arī no tiesu varas. Tieši tiesas procesā visuzskatāmāk ir redzama situācija bērna interešu nodrošināšanā no pašvaldības puses un ieinteresētība vardarbības situācijas novēršanā, izmantojot blakus lēmumu kā instrumentu konstatēto pārkāpumu vai trūkumu aktualizēšanā. Tipiskākie gadījumi ir saistīti ar atsevišķas telpas nenodrošināšanu, ja saskarsme ir noteikta bāriņtiesā, bāriņtiesas darbinieka (ja bāriņtiesa pilda saskarsmes personas pienākumus) neieinteresētību vai profesionalitātes trūkumu saskarsmes atjaunošanā starp bērnu un vecāku. Par šiem gadījumiem tiesai ar blakus lēmumu jāinformē attiecīgās pašvaldības vadītājs un Labklājības ministrija kā bērnu tiesību aizsardzību uzraugošā ministrija, vēršot atbildīgo institūciju uzmanību uz to, ka iestāde resursu nepietiekamības dēļ nespēj pildīt likumā paredzētos pienākumus un ka pienākumu nepildīšana apdraud citu personu tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi.

Tiesai ir jāspēj domāt valstiski, pamanīt un nosaukt sistēmiskas problēmas atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta un Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Bērnu tiesību konvencijas³² prasībām par valsts un pašvaldību institūciju pienākumu nodrošināt bērnu tiesību un interešu prioritāti, kā arī vecāku un bērnu pamattiesību ievērošanu.

[16] *Pagaidu aizsardzības atcelšanas problemātika*

Jautājumā par pagaidu aizsardzības atcelšanu praksē joprojām domstarpības rada Civilprocesa likuma 250.⁵⁸ panta divpadsmitās daļas interpretācija. Lai gan ir diskutēts par to, ka pieteicēja pamatprasības necelšana nevar būt vienīgais pamats pagaidu aizsardzības pret vardarbību atcelšanai, tomēr joprojām tiesu nolēmumos parādās šāda argumentācija. Arī tiesnešu aptaujas rezultāti apliecina, ka atsevišķi tiesneši uzskata, ka gadījumā, ja tiesas noteiktajā termiņā prasība nav celta, taču vardarbības draudi ir nevis mazinājušies, bet joprojām ir reāli, formāli nepastāv iespēja neatcelt piemērotos ierobežojumus. Šāda izpratne novērojama jau pieteikuma iesniegšanas stadijā, kurā tiesneši nereti sagaida, ka pieteicējs norādīs, kādu prasību ir plānojis celt pret vardarbīgo personu. Faktiski šādā situācijā priekšplānā tiek izvirzīta

³² Pieejama šeit: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150>

nevis vardarbības esības vai turpināšanās fakta konstatēšana, bet formālais aspekts, kas pēc būtības nevar ietekmēt tiesas pienākumu vērtēt iesniegto pieteikumu. Civilprocesa likuma 250.⁵⁸ panta divpadsmitās daļas³³ interpretācijā ir jāņem vērā, ka tiesību norma pieprasa divu kumulatīvu kritēriju pārbaudi: vai prasība ir celta tiesas noteiktajā termiņā un to, cik pamatots ir pieteikums. Pieteikuma pamatotības pārbaude ietver tiesas pienākumu pārliicināties, ka apdraudējums vairs nepastāv.

Pagaidu aizsardzības mērķis ir, izvērtējot sākotnēji pieejamos pierādījumus un konkrētos riskus, maksimāli ātri novērst apdraudējumu aizskartās personas dzīvībai vai veselībai, nevis iegūt pilnu informāciju par aizskartās personas izpratni par likuma normām un tās turpmākajiem plāniem attiecībā uz prasības celšanu. Prasību celšanas iespējas, kur prasības pamatā ir vardarbība, ir pietiekami plašas un komplicētas, un tiesas prasība formulēt precīzi nākotnes plānus visbiežāk prasa papildu laiku, kas parasti būtiski palielina riskus aizsargājamās personas dzīvībai un veselībai. Arī likumprojekta, ar kuru 2014. gadā pagaidu aizsardzības pret vardarbību mehānisms tika iekļauts Civilprocesa likumā, anotācijā likumdevējs uzsvēra, ka personisko tiesību aizsardzības nodrošināšanas gadījumos nebūtu ētiski uzspiest pieteicējam, emocionāli un citādi cietušai personai, pienākumu celt pamatprasību un to uzturēt.

Otrs jautājums, kurā tiesu praksē ir konstatējama nekonsekvence, ir tiesas rīcība gadījumā, ja atcelt tiesas noteikto pagaidu aizsardzību lūdz pats pieteikuma iesniedzējs. Tiesai adresētajos pieteikumos kā biežākie iemesli šādai rīcībai tiek norādīti: pozitīvas izmaiņas otras puses uzvedībā, salabšana, nevēlēšanās atņemt bērniem tēvu vai māti. Diemžēl arī šādos gadījumos tiesas joprojām nereti konstatē formālu pamatu un automātiski atceļ piemērotos aizsardzības līdzekļus, paļaujoties uz paša pieteicēja vārdiem. Te jāņem vērā, ka vardarbības upuri mēdz paļauties iracionālām cerībām, viņus var būt ietekmējis varmāka u.tml. Civilprocesa likuma 250.⁶⁰ panta otrā daļa³⁴, kas regulē pagaidu aizsardzības līdzekļu atcelšanu jau lietas pēc būtības izskatīšanas stadijā, noteic, ka tiesa "var atcelt" aizsardzības līdzekļus, līdz ar to tiesību normai nav imperatīva rakstura. Pieteikumu var iesniegt katra no pusēm. Tiesai ir pienākums pārbaudīt pieteikumā norādītos apstākļus un pārliicināties, ka apdraudējums vairs nepastāv.

Jēkabpils gadījumā abu instanču tiesas daļēji apmierināja noslepkavotās sievietes lūgumus par pagaidu aizsardzības atcelšanu. Lūgumi bija pamatoti ar apgalvojumiem, ka viņa saņēmusi mutisku solījumu fiziski pāri nedarīt, L. Rusiņš ir savaldījies un vēlas tikties ar savu bērnu. Līdzīgi kā pieteikuma apmierināšanas gadījumā, arī lemjot par aizsardzības atcelšanu, tiesai ir jāvērtē izmaiņas apstākļos un tas, vai pēc aizsardzības atcelšanas netiks apdraudēta aizsargājamās personas dzīvība, veselība un drošība. Tiesnesim ir ne tikai jāapzinās, ka atcelšanas lūgums arī no aizsargājamās personas puses ir izvērtējams, bet arī jābūt pietiekami ziņošam jautājumos, kas saistīti ar vardarbības cikliskumu un upura psiholoģiju. Šajā jautājumā būtiska nozīme ir arī jau iepriekš ziņojumā pieminētajiem starpinstitucionālās sadarbības mehānismiem (sk. ziņojuma 13. punktu *Starpinstitucionālā sadarbība pieteikuma izlemšanā*), no kuru efektīvas darbības lielā mērā ir atkarīgas tiesneša iespējas noskaidrot patieso situāciju pieteicēja un vardarbīgās personas attiecībās.

---

³³ Civilprocesa likuma 250.⁵⁸ panta divpadsmitā daļa: Ja lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pieņemts pirms prasības celšanas un tiesas noteiktajā termiņā prasība nav celta, tiesnesis pēc iespējamā prasītāja vai atbildētāja pamatota pieteikuma saņemšanas pieņem lēmumu par pagaidu aizsardzības pret vardarbību atcelšanu. Šajā gadījumā tiesāšanās izdevumi netiek atlīdzināti.

³⁴ Civilprocesa likuma 250.⁶⁰ panta otrā daļa: Pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus pēc puses pamatota pieteikuma var atcelt tā pati tiesa, kura noteikusi pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus, vai tiesa, kuras lietvedībā atrodas lieta izskatīšanai pēc būtības.

[17] *Juridisko psiholoģijas zināšanu pilnveide*

Vardarbības atpazīšana un prasme profesionāli novērtēt cietušā un varmākas uzvedību un noteikt apdraudējuma pakāpi bez juridiskajām zināšanām prasa no tiesību piemērotājiem starpdisciplināras zināšanas, tostarp arī juridiskajā psiholoģijā un socioloģijā. Uz nepietiekamām visu tiesībsargājošo iestāžu pārstāvju zināšanām jautājumos par vardarbības veidiem un to izpausmēm norāda gan nevalstiskās organizācijas, gan psiholoģijas eksperti. Tiek norādīts uz tendenci vardarbības izpausmes kvalificēt kā sadzīviskas nesaskaņas, nenoskaidrotā konflikta un emocionālās vardarbības pazīmes. Tāpat nepietiekama izpratne tiek novērota gadījumos, kad tiesībsargājošo iestāžu darbinieki nepārzina un nespēj profesionāli novērtēt vardarbīgās personas uzvedību un tipiskos manipulēšanas ar cilvēkiem veidus (laipnība un patīkama saruna pret pārbaudītajiem, draudzīgums, nereti augsts sociālais stāvoklis, sociāli vēlamās atbildes u.tml.).

Psiholoģijas zināšanas tiesnesim ir obligātas, lai izvērtētu pieteikuma iesniedzēja apdraudējuma riskus gan sākotnējā pieteikuma iesniegšanas gadījumā, gan lemjot par pagaidu aizsardzības atcelšanu pēc iespējamā atbildētāja vai paša pieteicēja pieteikuma. No policista, prokurora un tiesneša pieņemtā lēmuma ir atkarīgs turpmākais cietušā un vardarbīgās personas attiecību noregulējums, palīdzības saņemšana, drošība. Arī tiesnešu aptaujas rezultāti atklāj tiesnešu gatavību pilnveidot savas zināšanas šajā jautājumā, piemēram, piedaloties nodarbībās ar psihologu, kurš varētu palīdzēt izprast upura un varmākas psiholoģiju dažādās situācijās. Minētais īpaši svarīgs ir tiesnešiem, kas specializējas šo lietu izskatīšanā.

Lai gan periodiskas mācības šajos jautājumos ir īstenotas, būtu apsverama speciālas starpdisciplināras mācību programmas par vardarbības psiholoģiju un tās izpausmes veidiem, situāciju analīzi un risku izvērtēšanas metodiku izstrāde. Lai nodrošinātu kvalitatīvu mācību procesu un iegūto zināšanu nostiprināšanu, šajā mācību programmā būtu ietverams arī noslēguma zināšanu pārbaudījums.

2.3. Tiesas nolēmuma izpilde

[18] *Aktīvās kontroles trūkums un policijas kapacitāte*

Varmākas nesodāmības sajūtas novēršana līdztekus aizsargājamās personas drošības nodrošināšanai arī ir viens no cīņas pret vardarbību mehānismiem, līdz ar to tiesas pieņemto lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību kontrole ir jautājumiem, kur nepieciešams ieguldīt lielākus policijas resursus. Pieņemto lēmumu par pagaidu aizsardzības noteikšanu tiesa nekavējoties nosūta Valsts policijai izpildes kontrolei. Šie lēmumi tiek reģistrēti policijas uzskaitē, taču praksē pagaidu aizsardzības gadījumos policija neveic aktīvo kontroli. Policija informāciju par to, ka tiesas lēmums tiek pārkāpts, pārsvarā saņem no personas, kura ar šo tiesas nolēmumu tiek aizsargāta. Tas nozīmē, ka personas aizsardzība pēc tiesas lēmuma pieņemšanas ir lielā mērā atkarīga no pašas aizsargājamās personas aktīvas rīcības. Lai arī šādos gadījumos izsaukums ir ar augstāko prioritāti, kura izpildē Valsts policija nepieciešamības gadījumā sadarbojas arī ar attiecīgās pašvaldības policiju, reaģēšanas laiks jebkurā gadījumā ir vidēji 20 minūtes³⁵. Turklāt tas ir īstenojams tikai gadījumā, ja aizsargājamai personai ir iespēja paziņot

³⁵ Saskaņā ar Ministru kabineta 2012. gada 20. marta noteikumiem Nr. 190 "Noteikumi par notikumu reģistrēšanas kārtību un policijas reaģēšanas laiku" Valsts policija uz izsaukumiem reaģē noteiktā laika posmā: valstspilsētās – 15 minūšu laikā pēc informācijas saņemšanas, bet novados – 25 minūšu laikā. Policija reaģē prioritārā secībā

policijai par pagaidu aizsardzības pārkāpumu. Policijas pārstāvji uzsver, ka nereti, policijai ierodoties notikuma vietā, vardarbīgā persona to jau ir atstājusi, bet kaitējums cietušā mantai vai draudi pašam cietušajam jau ir izteikti.

Pagaidu aizsardzības pret vardarbību gadījumos policijas aktīvā kontrole nav iespējama, jo policijai nav šādas kapacitātes. Kā norāda policijas pārstāvji, policijas resurss kadru trūkuma dēļ ir ierobežots, līdz ar to, ja tiktu lemts par aktīvās kontroles ieviešanu šīs kategorijas lietās, policija ar pašreizējiem resursiem nevarētu tās īstenošanu nodrošināt. Tas nozīmē, ka pieejamo resursu apstākļos prioritāri Valsts policijai būtu nepieciešams veikt aktīvu tiesas lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību izpildes kontroli tikai attiecībā uz augsta un ļoti augsta riska personām. Lai gan arī aktīvās kontroles ieviešana pati par sevi nevar izslēgt gadījumus, kad pagaidu aizsardzība tiek pārkāpta, tas var veicināt aizsargājamās personas drošības sajūtu, kā arī nodrošināt, ka vardarbīgā persona šādos vidēji augsta un augsta riska gadījumos ir policijas redzeslokā.

Vienlaikus šāds risinājums varētu veicināt tiesībsargājošo iestāžu informētību par patieso situāciju ar tiesas lēmumu noregulētajās attiecībās. Aprunājoties ar aizsargājamo personu, policijas darbinieks var iegūt informāciju arī par tādiem gadījumiem, kad pagaidu aizsardzība ir pārkāpta, bet persona par to policijai nav ziņojusi. Piemēram, gadījumā, ja ar pagaidu aizsardzības lēmumu vardarbīgajai personai vienlaikus ar citiem aizsardzības līdzekļiem noteikts arī aizliegums sazināties ar aizsargājamo personu. Šādās situācijās nereti aizsargājamā persona nezina par pārkāpumu, jo apdraudējumu izjūt tikai brīdī, kad vardarbīgā persona pārkāpj tiesas noteikto tuvošanās aizliegumu.

Jēkabpils gadījumā noslepkavotā sieviete, iesniedzot lūgumu par pagaidu aizsardzības atcelšanu, norādīja, ka L. Rusiņš ar viņu ir vairākas reizes sazinājies un puses ir izlīgušas, kas faktiski nozīmē, ka, neskatoties uz tiesas noteikto pagaidu aizsardzību, ar kuru L. Rusiņam bija noteikts aizliegums arī ar sievieti sazināties, puses uzturēja kontaktu.

[19] *Kursi vardarbīgas uzvedības mazināšanai*

Pienākums atbildētājam apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai ir ar tiesas vai tiesneša lēmumu noteikts pienākums veikt rehabilitāciju, lai novērstu vai mazinātu turpmākus vardarbības riskus. Atbilstoši Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ panta 4.¹ daļas 2. punktam³⁶ vardarbīgajai personai šis pienākums ir jāizpilda un kurss jāapgūst gada laikā no lēmuma saņemšanas dienas. SIA “Mācību centrs MKB”, kas šobrīd nodrošina minēto pakalpojumu, vardarbīgajai personai piedāvā 16 (45 min.) vai 8 (1,5 h) nodarbības ar intensitāti divas reizes nedēļā. Kā norāda pakalpojuma sniedzējs, šobrīd rindu uz šī pakalpojuma saņemšanu nav, un pilnīga kursa apguve ir iespējama 1–2 mēnešu laikā no tā uzsākšanas. Darba grupas ieskatā Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ panta 4.¹ daļas 2. punktā noteiktais viena gada termiņš kursu apguvei ir nesamērīgi ilgs.

Vardarbīgajai personai kursu apguve būtu jāuzsāk pēc iespējas ātrāk, jo vardarbības gadījumos (īpaši, ja personām ir kopīgi bērni vai vardarbīga rīcība konstatējama starp

---

atbilstoši notikumā iesaistīto personu vai sabiedrības drošības apdraudējuma pakāpei, un vardarbības ģimenē gadījumi ietilpst A kategorijas izsaukumu grupā.

³⁶ Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ 4.¹ daļas 2. punkts: Tiesa vai tiesnesis lēmumā par pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļa – pienākums atbildētājam apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai – noteikšanu norāda atbildētāja pienākumu gada laikā no lēmuma saņemšanas dienas apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai un brīdinājumu atbildētājam, ka tad, ja gada laikā šis kurss netiks apgūts, viņš būs atbildīgs saskaņā ar Krimināllikumu.

radiniekiem) situācija ir jārisina nekavējoties ar visiem pieejamajiem līdzekļiem, ieskaitot darbu ar vardarbīgo personu. Vienlaikus tas ir arī tiesu nolēmumu efektīvas izpildes jautājums, kas ietekmē tiesas darbu, proti, nereti vardarbīgā persona šī gada laikā tiesai jau ir iesniegusi vienu vai pat vairākus lūgumus par pagaidu aizsardzības atcelšanu, lai gan kursa apguve vēl nav pat uzsākta. Valstij ir jānodrošina pienācīga un efektīva tiesas nolēmumu izpilde, līdz ar to būtu nosakāma Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ panta 4.¹ daļas 2. punktā noteiktā termiņa sociālās rehabilitācijas kursa vardarbīgas uzvedības mazināšanai apguvei saīsināšana no 12 līdz 6 mēnešiem. Tas ietekmētu arī termiņus vardarbīgās personas līdzmaksājumam, kas paredzēts Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ panta 4.¹ daļas 3. punktā³⁷. Proti, uzsākot kursa apguvi trīs mēnešu laikā no tiesas lēmuma, vardarbīgajai personai būtu jāpiedalās ar līdzmaksājumu 10 % apmērā, bet, uzsākot kursa apguvi trīs mēnešus pēc tiesas lēmuma, jāsedz kursa izmaksas pilnā apmērā.

Aktualizējams arī jautājums par vardarbības mazināšanas kursu apguves kā neatceļama pagaidu aizsardzības līdzekļa nostiprināšanu Civilprocesa likumā. Kā Darba grupai norādījis pakalpojuma sniedzējs, vairākos gadījumos vardarbīgā persona kursa apguvi pārtraukusi, jo tiesa ir pieņēmusi lēmumu par pagaidu aizsardzības atcelšanu. Minētais aizsardzības līdzeklis pēc būtības nav aizliedzošs, proti, tā saglabāšana nerada personai būtiskus ierobežojumus, taču tas vienīgais ir vērsts uz centieniem panākt personas uzvedības maiņu. Pat ja tiesa, atceļot pagaidu aizsardzību, konstatē, ka aizsargājamai personai šobrīd vairs nepastāv apdraudējums, kursa apguve būtu saglabājama, lai novērstu vardarbīgas uzvedības atkārtēanos nākotnē. Turklāt, ja tiek konstatēts, ka pieteikums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību ir ticis iesniegts negodprātīgi, iespējamam atbildētājam ir prasības tiesības pret pieteikuma iesniedzēju par zaudējumu, tai skaitā izdevumu kursa apguvei atlīdzināšanu. Jau šobrīd Civilprocesa likuma 250.⁶⁰ panta pirmā daļa³⁸ paredz, ka šis aizsardzības līdzeklis ar tiesas lēmumu nav aizstājams ar citu, tādējādi apliecinot šī aizsardzības līdzekļa būtiskumu. Šāds izņēmums likumdevējam būtu jāapsver arī attiecībā uz pagaidu aizsardzības atcelšanu, kas regulēta Civilprocesa likuma 250.⁶⁰ panta otrajā daļā.

[20] Ziņojums par kursa vardarbības mazināšanai apguves rezultātiem

Ja vardarbīgā persona kursu apguvusi, vardarbīgas uzvedības mazināšanas pakalpojuma sniedzējs informē tiesu tikai par faktu, ka vardarbīgā persona likumā noteiktajā termiņā ir apguvusi kursu un veikusi samaksu par pakalpojumu³⁹. Tomēr, ņemot vērā, ka kursa

³⁷ Civilprocesa likuma 250.⁵⁹ panta 4.¹ daļas 3. punkts: Tiesa vai tiesnesis lēmumā par pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļa – pienākums atbildētājam apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai – noteikšanu norāda atbildētāja pienākumu līdz sociālās rehabilitācijas kursa vardarbīgas uzvedības mazināšanai pabeigšanai daļēji segt šā kursa izmaksas 10 procentu apmērā, ja atbildētājs sācis šo kursu apgūt sešu mēnešu laikā no lēmuma saņemšanas dienas, un pilnā apmērā, ja atbildētājs sācis kursu apgūt pēc sešiem mēnešiem no lēmuma saņemšanas dienas, kā arī to, ka tad, ja atbildētājs šīs izmaksas nesegs labprātīgi, tās tiks piedzītas šajā likumā noteiktajā kārtībā.

³⁸ Civilprocesa likuma 250.⁶⁰ panta pirmā daļa: Pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus, izņemot šā likuma 250.⁴⁷ panta pirmās daļas 7.¹ punktā minēto pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekli (*pienākums atbildētājam apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai*), pēc puses pamatota pieteikuma var aizstāt ar citiem līdzekļiem tā pati tiesa, kura noteikusi pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļus, vai tiesa, kuras lietvedībā atrodas lieta izskatīšanai pēc būtības.

³⁹ Ministru kabineta 2014. gada 23. decembra noteikumu Nr. 790 “Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanas kārtība no vardarbības cietušām un vardarbību veikušām pilngadīgām personām” 33.¹¹ punkta 1., 3. un 4. punkts: Vardarbīgas uzvedības mazināšanas pakalpojuma sniedzējs informē tiesu vai tiesnesi, kas pieņēma lēmumu par pienākumu personai apgūt sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas uzvedības mazināšanai: [...] par to, ka pagājis gads, kopš persona saņēma minēto tiesas vai tiesneša lēmumu, un persona ir pabeigusi vardarbīgas uzvedības mazināšanas pakalpojuma saņemšanu [...] par to, ka persona apguvusi sociālās rehabilitācijas kursu vardarbīgas

pamatuzdevums ir veidot vardarbīgās personas iekšējo motivāciju mainīties un nostiprināt apņemšanos to īstenot, būtiska nozīme ir ne tikai kursu apguves faktam, bet arī pakalpojuma sniedzēja izdarītajiem secinājumiem par kursa ietekmi uz vardarbīgo personu kopumā.

Psiholoģijas eksperti norāda, ka personas uzvedības maiņai ir nepieciešama ilgstoša terapija. Ekspertu ieskatā pašreizējais rehabilitācijas pakalpojums ļauj identificēt personas uzvedības traucējumu mērogu, kā arī vardarbīgās personas attieksmi pret nepieciešamību savu uzvedību mainīt ilgtermiņā. Šāda informācija ir būtiska gan atbilstošas rehabilitācijas turpināšanai sociālo pakalpojumu ietvaros, gan risku izvērtējumam tiesā par iespējamu vardarbības atkārtanos (lemjot par pagaidu aizsardzības pret vardarbību līdzekļu atcelšanu). Tas varētu būt noderīgi arī Valsts probācijas dienestam, kura funkcijās nākotnē var ietilpt izvērtēšanas ziņojuma sniegšana par vardarbīgo personu. Diemžēl pašreizējā mehānismā šāda vardarbības mazināšanas pakalpojuma sniedzēja vērtējuma trūkst.

Lai to novērstu, pakalpojuma sniedzējam būtu nosakāms pienākums tiesai iesniegt vardarbības mazināšanas pakalpojuma sniedzēja izstrādātu noslēguma ziņojumu, kurā iekļauta informācija par klienta motivāciju pakalpojuma sniegšanas laikā un sniegtā pakalpojuma rezultātiem. Ņemot vērā, ka šāda informācija ir nepieciešama arī atbilstošas rehabilitācijas turpināšanai sociālo pakalpojumu ietvaros, starpinstitucionālās sadarbības veicināšanas nolūkā noslēguma ziņojums būtu iesniedzams arī sociālajam dienestam, iekļaujot ieteikumus turpmāk īstenojamiem sociālās rehabilitācijas pasākumiem.

---

uzvedības mazināšanai ātrāk nekā gada laikā [...] par personas veiktās apmaksas apmēru vardarbīgas uzvedības mazināšanas pakalpojuma saņemšanai.

3. KRIMINĀLPROCESS PAR PAGaidu AIZSARDZĪBAS PRET VARDARBĪBU PĀRKĀPŠANU

Pagaidu aizsardzības pret vardarbību pārkāpšanas sekas ir kriminālatbildības iestāšanās vardarbīgajai personai saskaņā ar Krimināllikuma 168.¹ pantu⁴⁰. Diemžēl ir arī gadījumi, kad aizsardzība tiek pārkāpta sistemātiski. Šādos gadījumos ir nepieciešams izvērtēt, vai vardarbīgās personas veiktās darbības neveido cita noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Reaģējot uz Jēkabpils gadījumu, ir veikti vairāki grozījumi Krimināllikumā, Kriminālprocesa likumā un Personu speciālās aizsardzības likumā, kas vērsti uz vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Minētie grozījumi stājas spēkā šā gada 15. jūlijā, un ar tiem tiek stiprināts princips, ka vardarbība sabiedrībā netiek tolerēta. Prakses analīzes un savstarpēju diskusiju ceļā ir konstatēti atsevišķi problēmjautājumi, kas joprojām ir aktuāli un risināmi ar darba organizācijas uzlabošanu, prakses vienādošanu un normatīvo aktu pilnveidi.

3.1. Cietušā aizsardzība kriminālprocesā

[21] *Vardarbībā cietušās personas atzīšana par īpaši aizsargājamu cietušo*

Praksē kriminālprocesu veicošajām amatpersonām ir dažāda izpratne jautājumā, vai kriminālprocesos, kas uzsākti pēc Krimināllikuma 168.¹ panta, persona, kuras interesēs pieņemts lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, ir atzīstama par cietušo.

Cēlonis izpratnes dažādībai minētajā jautājumā varētu būt Krimināllikuma 168.¹ panta nosaukums, proti, formulējums “Nolēmuma par aizsardzību pret vardarbību nepildīšana” šķietami var radīt iespaidu, ka noziegums ir izdarīts tikai pret jurisdikciju, lai gan primāri aizskartas ir vardarbībā cietušās personas intereses. To apliecina arī fakts, ka minētā norma ir ietverta Krimināllikuma XVII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem”, nevis XXII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret pārvaldības kārtību”. Šajā aspektā primāri ir jānostiprina prakse, ka persona, kuras interesēs pieņemts lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, uzsāktajā kriminālprocesā par šī nolēmuma nepildīšanu tiek atzīta par cietušo, ja persona to vēlas. Procesa virzītājam ir pienākums saprotami izskaidrot personai tās tiesības⁴¹, nepieļaujot situācijas, kad persona nav informēta par savām tiesībām, personai ir tiesības arī saņemt valsts nodrošinātu juridisko palīdzību.

Turklāt ir jāizvērtē iespēja cietušajam noteikt īpaši aizsargājama cietušā statusu. Piemēram, Kriminālprocesa likuma 96.¹ panta pirmās daļas 4. punkts uzliek par pienākumu piešķirt šādu statusu cietušajam, kurš cietis no noziedzīga nodarījuma, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu un ko izdarījis cietušā tuvinieks, bijušais laulātais vai persona, ar kuru cietušais ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās. Savukārt Kriminālprocesa likuma 96.¹ panta otrā daļa noteic, ka ar procesa virzītāja lēmumu par īpaši aizsargājamu atzīst arī cietušo, kas nav minēts šā panta pirmajā daļā, bet kas noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma dēļ ir īpaši ievainojams un nav pasargāts no atkārtota apdraudējuma, iebiedēšanas vai atriebības.

⁴⁰ Krimināllikuma 168.¹ pants: Par ļaunprātīgu nolēmumu par aizsardzību pret vardarbību nepildīšanu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.

⁴¹ Kriminālprocesa likuma 96.panta otrā daļa: Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā.

Īpaši aizsargājama cietušā statuss personai nodrošina tiesības lūgt un saņemt informāciju par apcietinātās vai notiesātās personas atbrīvošanu atbilstoši Kriminālprocesa likuma 96.¹ panta sestajai daļai, kā arī atbilstoši Kriminālprocesa likuma 108.panta 5.¹ daļai lūgt procesa virzītāju lemt par obligātas juridiskās palīdzības sniedzēja iesaistīšanu un nodrošināšanu cietušajam. Abi minētie ir nozīmīgi aspekti cietušā aizsardzības mehānismā, jo informācijas pieejamība veicina vardarbībā cietušās personas drošības un kontroles sajūtu, savukārt juridiskās palīdzības nodrošināšana ir būtiska jautājumā par cietušā atbalsta sistēmas pilnveidi.

Ņemot vērā, ka pašreizējais normatīvais regulējums neparedz šķēršļus vardarbībā cietušās personas atzīšanai par īpaši aizsargājamu cietušo gan pirmstiesas procesā, gan tiesā līdz tiesas izmeklēšanas sākumam, tas ir tiesību piemērošanas jautājums, kas risināms prakses vienādošanas un apmācību ceļā.

[22] *Cietušā procesuālā aizsardzība*

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 24. panta pirmajai daļai personai, kura tiek apdraudēta sakarā ar tās kriminālprocesuālā pienākuma izpildi, ir tiesības prasīt, lai procesa virzītājs veic likumā paredzētos pasākumus šīs personas, tās mantas, kā arī personas tuvinieku aizsardzībai. Lai gan minētā tiesību norma personas apdraudējumu saista ar personas kriminālprocesuālā pienākuma izpildi, tas būtu attiecināms arī uz tiesību realizāciju. Piemēram, cietušā parādīšanās procesā vispār ir tā tiesību realizācija, jo personai nav pienākuma, bet ir tiesības būt par cietušo. Ievērojot minēto, būtu jāapsver normas tvērumu paplašināt, kā aizsardzības pamatu Kriminālprocesa likuma 24. panta pirmajā daļā paredzot apdraudējumu ne tikai pienākuma izpildes, bet arī tiesību realizācijas gadījumā.

Saņemot šādu personas lūgumu veikt aizsardzības pasākumus, procesa virzītājs atkarībā no konkrētiem apstākļiem lemj par nepieciešamību veikt vienu vai vairākus no Kriminālprocesa likuma 24. panta otrajā daļā paredzētajiem pasākumiem: 1) uzsākt citu kriminālprocesu apdraudējuma izmeklēšanai; 2) izvēlēties atbilstošu drošības līdzekli personai, kuras interesēs noticis apdraudējums; 3) ierosināt speciālās procesuālās aizsardzības noteikšanu personai, kura ir apdraudēta; 4) uzdot tiesībaizsardzības institūcijām veikt personas vai tās mantas aizsardzību, kā arī personas tuvinieku aizsardzību.

Ja vardarbīgā persona kriminālprocesā ir atzīta par aizdomās turēto vai apsūdzēto, būtisks ir Kriminālprocesa likuma 24. panta otrās daļas 2. punktā paredzētais pasākums izvēlēties vardarbīgajai personai atbilstošu drošības līdzekli. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 241. panta pirmo daļu viens no procesuālā piespiedu līdzekļa piemērošanas pamatiem ir personas pret darbība kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Vienlaikus jāņem vērā, ka procesuālie piespiedu līdzekļi ir piemērojami veidā, kas pēc iespējas mazāk aizskar personas pamattiesības, un apcietinājums ir piemērojams tikai tad, ja cita drošības līdzekļa piemērošana nevar nodrošināt, ka persona neizdarīs jaunu noziedzīgo nodarījumu vai netraucēs, vai neizvairīsies no pirmstiesas kriminālprocesa, tiesas vai sprieduma izpildīšanas.

Atbilstoši policijas pārstāvju sniegtajai informācijai šobrīd aktīvi tiek meklētas iespējas elektroniskās uzraudzības sistēmas ieviešanai, kas ir viens no risinājumiem vardarbīgās personas efektīvākai nošķiršanai no cietušā. Tomēr būtu pārdroši uzskatīt, ka šīs sistēmas ieviešana visos gadījumos spēs atturēt vardarbīgo personu no jauna noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas pret cietušo. Tas nozīmē, ka paralēli darbam pie elektroniskās uzraudzības

ieviešanas diskusija ir jāturpina arī jautājumā par kriminālprocesā pieejamo instrumentu cietušā aizsardzībai plašāku izmantošanu vardarbības gadījumos.

Kriminālprocesa likuma 24. panta otrās daļas 4. punkts kā vienu no aizsardzības veidiem nosaka arī pienākumu uzdot tiesībaizsardzības institūcijām veikt personas vai tās mantas aizsardzību, kā arī personas tuvinieku aizsardzību. Praksē tas varētu izpausties kā aizsargājamās personas regulāra uzraudzība, piemēram, iekļaujot personas adresi policijas patrulēšanas maršrutā. Lai gan vairumā gadījumu ar to varētu būt pietiekami, atsevišķos smagos gadījumos arī tas var savu mērķi nesasniegt.

Plašāku aizsardzības pasākumu klāstu, piemēram, personas pārvietošana vai pat identitātes maiņa, ir iespējams īstenot, tikai nosakot Kriminālprocesa likuma 24. panta otrās daļas 3. punktā paredzēto speciālo procesuālo aizsardzību apdraudētajai personai. Tomēr, ņemot vērā, ka speciālā procesuālā aizsardzība ir īpašs operatīvo un citu aizsardzības pasākumu kopums, tās noteikšana ir pieļaujama tikai attiecībā uz Kriminālprocesa likuma 299. pantā⁴² īpaši noteiktiem subjektiem. Ar grozījumiem, kas minētajā pantā izdarīti pēc Jēkabpils gadījuma un stājās spēkā 2023. gada 15. jūlijā, šo subjektu lokā iekļauti arī cietušie, liecinieki vai citas personas, kuras liecina vai ir liecinājušas par Krimināllikuma 132. vai 132.¹ pantā paredzētajiem noziegumiem⁴³. Nedz Kriminālprocesa likuma, nedz Personu speciālās aizsardzības likuma attiecīgo grozījumu anotācijās⁴⁴ nav pamatots, kādēļ tieši noziedzīgie nodarījumi, kas paredzēti Krimināllikuma 132. un 132.¹ pantā tika atzīti par tādiem, par kuriem būtu piemērojama speciālā procesuālā aizsardzība. Likumdevēja mērķis no anotācijas nav noskaidrojams. Turklāt joprojām speciālās aizsardzības saņemšanai nekvalificējas cietušie, liecinieki vai citas personas, kuras liecina vai ir liecinājušas par Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Ņemot vērā, ka arī šīs kategorijas lietās atsevišķos gadījumos, ņemot vērā personas sniegto liecību, var pastāvēt tāds personas dzīvības vai veselības apdraudējums, kura novēršanai visefektīvāk būtu piemērot speciālos procesuālos aizsardzības pasākumus, būtu jāapsver šo personu iekļaušana to subjektu lokā, kurām ir tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību.

3.2. Apsūdzība un iztiesāšana

[23] *Procesu sadrumstalotība*

Atsevišķos gadījumos arī pēc kriminālprocesa uzsākšanas vardarbīgā persona, neskatoties uz nolēmumā par aizsardzību pret vardarbību uzliktajiem pienākumiem un piemērotajiem drošības līdzekļiem, turpina uzturēt kontaktu ar cietušo. Kā norāda psiholoģijas

⁴² Kriminālprocesa likuma 299. pants: Speciālā procesuālā aizsardzība ir cietušo, liecinieku un citu personu, kuras liecina vai liecinājušas kriminālprocesā par smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, Krimināllikuma 132. vai 132.¹ pantā paredzētajiem noziegumiem, kā arī nepilngadīgo, kas liecina par Krimināllikuma 161., 162. un 174. pantā paredzētajiem noziegumiem, un personu, kuru apdraudējums var ietekmēt minētās personas, dzīvības, veselības un citu likumisko interešu aizsardzība.

⁴³ Krimināllikuma 132. pants paredz kriminālatbildību par draudiem izdarīt slepkavību un nodarīt smagu miesas bojājumu, savukārt Krimināllikuma 132.¹ pantā paredzēta kriminālatbildība par vajāšanu.

⁴⁴ Grozījumu Kriminālprocesa likumā anotācija pieejama šeit: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/CEA342FB1BBC2DC9C22589AB0044A5B6?OpenDocument>
Grozījumu Personu speciālās aizsardzības likumā anotācija pieejama šeit: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/7DAB3582D12E9FDCC22589C7003344F6?OpenDocument>

eksperti, nereti vardarbīgām personām ir raksturīga nievājoša attieksme pret tiesību normu ievērošanu un nesodāmības sajūta. Arī Jēkabpils gadījumā L. Rusiņš bāriņtiesai sniegtajos paskaidrojumos jau pēc pagaidu aizsardzības pret vardarbību noteikšanas bija uzsvēris, ka ne likums, ne tiesas lēmumi neliegs viņam turpināt kontaktēties ar cietušo. Tas tika īstenots arī praksē, jo par pagaidu aizsardzības pret vardarbību pārkāpšanu L. Rusiņam tika uzsākti 25 kriminālprocesi par ļaunprātīgu nolēmuma par aizsardzību pret vardarbību nepildīšanu.

Diskusiju un lietu analīzes rezultātā konstatēts, ka šādos gadījumos problemātika ir saistīta arī ar tiesībsargājošo iestāžu nespēju saskatīt varmākas pastrādāto noziedzīgo nodarījumu kopainu, kas var veicināt situāciju, ka izdarītie noziedzīgie nodarījumi tiek nepareizi kvalificēti.

L. Rusiņa kriminālprocesos prokurora funkcijas realizēt tika uzdots dažādiem prokuroriem. Arī Ģenerālprokuratūras ietvaros veiktajā pārbaudē tika apzināta minētā situācija, par ko informēti visi virsprokurori, norādot uz nepieciešamību virsprokuroriem būt informētiem par kriminālprocesiem, kas tiek uzsākti par vienas personas neilgā laika periodā izdarītiem iespējamiem noziedzīgiem nodarījumiem, lai šie kriminālprocesi pēc iespējas tiktu nodoti viena struktūrvienības prokurora uzraudzībā.

Arī tiesai, ja tas būtiski nesarežģī krimināllietas izskatīšanu, Kriminālprocesa likums paredz tiesības vienā tiesā esošas divas vai vairākas krimināllietas par vienas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem apvienot⁴⁵, taču tas iespējams tikai līdz tiesas izmeklēšanas sākumam⁴⁶. Apvienošanas termiņa ierobežojums ir saistīts ar to, ka tiesas izmeklēšana sākas ar apsūdzības uzturēšanu, kurā prokurors, izklāstot apsūdzības būtību, nosaka iztiesāšanas robežas konkrētajā krimināllietā. L. Rusiņa krimināllietās šāda apvienošana tiesā nebija iespējama, jo brīdī, kad Zemgales rajona tiesā tika saņemta otrā krimināllietā L. Rusiņa apsūdzībā pēc KL 168.¹ panta, pirmajā krimināllietā tiesas izmeklēšana jau bija uzsākta. Savukārt brīdī, kad tiesā tika saņemta trešā krimināllietā L. Rusiņa apsūdzībā pēc KL 168.¹ panta, otrajā krimināllietā jau bija pasludināts notiesājošs spriedums.

Krimināllietu apvienošana ir vērtīgs instruments procesu sadrumstalotības novēršanai, tādēļ būtiski, lai tiesās būtu ieviestas procedūras šādu paralēlo procesu operatīvai identificēšanai. Minētās informācijas pārbaude nevar būt izņēmuma gadījums. Mehānismiem, kā šādus gadījumus identificēt, ir jābūt centralizētiem, un par to atbildīgs ir tiesas priekšsēdētājs. Uz šādu informāciju tiesas uzmanību var vērst arī prokurors pavadrakstā, ar kuru krimināllietā tiek nosūtīta tiesai, norādot informāciju par citiem šīs personas kriminālprocesiem, kas atrodas attiecīgajā tiesā.

Vienlaikus būtiska nozīme ir sistēmiskiem risinājumiem, kas vērsti uz mērķi šādus kriminālprocesus pabeigt pēc iespējas īsākā termiņā. Pēc Jēkabpils gadījuma izmaiņas veiktas gan prokuratūras darba organizācijā, gan normatīvajā regulējumā attiecībā uz lietu iztiesāšanas priekšrocībām saprātīga termiņa nodrošināšanā.

Prokuratūras veiktās pārbaudes rezultātā papildināts prokuratūras iekšējais normatīvais akts – ģenerālprokurora rīkojums, ar kuru prokuroriem uzdots nekavējoties, no kriminālprocesa uzsākšanas dienas iesaistīties kriminālprocesa īstenošanā tādos

---

⁴⁵ Kriminālprocesa likuma 475. panta pirmā daļa: “Ja vienā tiesā ir divas vai vairākas krimināllietas par vienas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem vai vairāku personu daļību vai līdzdaļību viena vai vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, kriminālprocesus par šiem nodarījumiem apvieno, izņemot gadījumus, kad kriminālprocesu apvienošana būtiski sarežģītu krimināllietas izskatīšanu.”

⁴⁶ Kriminālprocesa likuma 475. panta otrā daļa: “Kriminālprocesus var apvienot līdz tiesas izmeklēšanas sākumam ar tiesneša vai tiesas lēmumu, un tas nav pārsūdzams.”

kriminālprocesos, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ja tas izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Savukārt ar grozījumiem, kas izdarīti Kriminālprocesa likuma 14. pantā un stājās spēkā 2023. gada 15. jūlijā, visi kriminālprocesi, kuriem ir priekšrocība saprātīga termiņa nodrošināšanā salīdzinājumā ar pārējiem kriminālprocešiem, iekļauti Kriminālprocesa likuma 14. panta trešajā daļā⁴⁷ prioritārā secībā, saglabājot principu, ka kriminālprocešiem pret nepilngadīgo personu saprātīgā termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar līdzīgiem kriminālprocešiem pret pilngadīgu personu⁴⁸. Turklāt, nolūkā vairāk procesuāli aizsargāt personas, kuras ir cietušas no vardarbības vai tās piedraudējuma ģimenē, paplašināts iepriekš Kriminālprocesa likuma 14. panta ceturtais daļas pirmajā teikumā ietvertais regulējums⁴⁹, proti, šobrīd priekšrocība saprātīga termiņa nodrošināšanā noteikta kriminālprocešiem par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ko nodarījusi persona, no kuras nepilngadīgais cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai ko izdarījis cietušā tuvinieks, bijušais laulātais vai persona, ar kuru cietušais ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās. Grozījumi veikti arī Kriminālprocesa likuma 488. pantā, tostarp nosakot termiņu iepriekš minēto kriminālprocesu, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, iztiesāšanas uzsākšanai – ne vēlāk kā četru nedēļu laikā pēc lietas saņemšanas.

Nemot vērā, ka likumdevējs šādu kriminālprocešu iztiesāšanai ir noteicis prioritāti, būtu apsverama minēto noziedzīgo nodarījumu iekļaušana arī ar Tieslietu padomes lēmumu apstiprināmajos lietu izskatīšanas termiņu standartos 2024. gadam. Tādējādi tiktu nodrošināta šādu kriminālprocešu izskatīšanas vidējā ilguma tiesās pārraudzība.

Vienlaikus uzsverams, ka sadarbība starp tiesībsargājošām iestādēm visos gadījumos ir jāsteno profesionālā līmenī bez *ex parte* sarunām. Šajā jautājumā uzmanība vēršama uz Tiesnešu ētikas komisijas kopīgi ar Latvijas Zvērinātu advokātu padomes Ētikas komisiju un Prokuroru atestācijas komisiju 2012. gada 20. janvārī izstrādāto skaidrojumu⁵⁰ par *ex parte* sarunām un tiesnešu, advokātu un prokuroru savstarpējo saskarsmi. Minētais skaidrojums tika izstrādāts ar mērķi celt juridisko profesiju prestižu un tiesu varas autoritāti, kā arī veicināt savstarpējās saskarsmes atbilstību profesionālās ētikas normām.

Skaidrojumā norādīts, ka *ex parte* sarunas, kurās viens no dalībniekiem – prokurors, advokāts – ārpus tiesas zāles un bez otra dalībnieka klātbūtnes vai arī kāda cita persona kādas

⁴⁷ Kriminālprocesa likuma 14. panta trešā daļa: Saprātīga termiņa nodrošināšanā priekšrocība salīdzinājumā ar pārējiem kriminālprocešiem ir kriminālprocesam: 1) kurā piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis; 2) par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, ko nodarījusi persona, no kuras nepilngadīgais cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai ko izdarījis cietušā tuvinieks, bijušais laulātais vai persona, ar kuru cietušais ir vai ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās; 3) par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kas izdarīts pret nepilngadīgo; 4) kurā iesaistīta speciāli procesuāli aizsargājama persona; 5) kurā apsūdzēta valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli.

⁴⁸ Kriminālprocesa likuma 14. panta ceturtais daļa: Kriminālprocesam pret nepilngadīgu personu saprātīga termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar līdzīgiem kriminālprocešiem pret pilngadīgu personu.

⁴⁹ Kriminālprocesa likuma 14. panta ceturtais daļa *redakcijā līdz 14.07.2023.*: Kriminālprocesam par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību, ko nodarījusi persona, no kuras nepilngadīgais cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, kurā cietušais ir nepilngadīgs, saprātīga termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar līdzīgiem kriminālprocešiem, kuros cietušie ir pilngadīgas personas. Kriminālprocesam pret nepilngadīgu personu saprātīga termiņa nodrošināšanā ir priekšrocība salīdzinājumā ar līdzīgiem kriminālprocešiem pret pilngadīgu personu.

⁵⁰ Pieejams šeit: <https://www.tiesas.lv/tiesnesu-etikas-komisijas-sedes>

pusēs labā ar tiesnesi runā par neizspriestas lietas apstākļiem, nav pieļaujamas. Izdarot secinājumus par tiesībsargājošo iestāžu sadarbības stiprināšanu, Darba grupa pievienojas šajā skaidrojumā paustajam, ka visos gadījumos sadarbībai ir jābūt ne tikai taisnīgai, bet arī redzamai.

[24] *Personas profilēšana*

Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma gadījumos ļoti dažāds ir noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu profils. Ir gadījumi, kad persona pie kriminālatbildības pēc Krimināllikuma 168.¹ panta tiek saukta sakarā ar vardarbības mazināšanas kursu neapmeklēšanu tiesas noteiktajā termiņā, un apdraudējuma risks aizsargājamai personai ir neliels. Vienlaikus var nākties saskarties ar tādām personām, kuras kopumā nihilistiski attiecas pret likumu, tiesas lēmumiem un amatpersonu noteiktajiem ierobežojumiem, kā arī ir tendēts uz jaunu pārkāpumu izdarīšanu. Lai arī abos gadījumos personas rīcība tiek kvalificēta pēc vienas un tās pašas tiesību normas, atšķirīgs var būt ne tikai personas bīstamības līmenis, bet arī tai nosakāmais piemērotākais soda veids.

Šādās situācijās procesa virzītājam ļoti vērtīgs ir Valsts probācijas dienesta sniegts izvērtēšanas ziņojums par personu, kura mērķis ir sniegt vispusīgu, objektīvu un ar faktiem pamatotu informāciju par probācijas klientu, iekļaujot viņa domāšanas veidu, uzvedību, attieksmi un noziedzīga nodarījuma izdarīšanu veicinošos sociālos apstākļus. Lai sagatavotu izvērtēšanas ziņojumu, Valsts probācijas dienesta amatpersona iegūst informāciju no vairākiem informācijas avotiem – datubāzēm, valsts un pašvaldību iestādēm, paša probācijas klienta, kā arī probācijas klienta norādītajām kontaktpersonām. Tas ietver teju visu probācijas klienta dzīves jomu aprakstu, analizējot arī to, kā konkrētā joma ir ietekmējusi likumpārkāpuma veikšanu.

Šobrīd atbilstoši Kriminālprocesa likuma 39. panta pirmās daļas 6.¹ un 6.² punktam izvērtēšanas ziņojumu prokuroram kā procesa virzītājam ir pienākums prasīt par personām, kuras apsūdzētas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kā arī par nepilngadīgo, kurš izdarījis noziedzīgo nodarījumu. Citu kategoriju lietās prokurors izvērtēšanas ziņojumu atbilstoši Kriminālprocesa likuma 39. panta otrās daļas 6. punktam var pieprasīt nepieciešamības gadījumā, kas visbiežāk tiek darīts, lai lemtu par piemērotākā kriminālprocesa pabeigšanas veida izvēli. Arī tiesnesim, sagatavojot lietu iztiesāšanai, Kriminālprocesa likuma 491. panta 8. punkts paredz šādas tiesības, un tas palīdz jautājumā par personai piemērotākā soda noteikšanu.

Vienlaikus jāuzsver, ka izvērtēšanas ziņojums ir būtisks informācijas avots ne tikai prokuroram un tiesai, bet arī Valsts probācijas dienestam un ieslodzījuma vietām, nodrošinot soda izpildi notiesātajiem, jo ļauj operatīvi iegūt būtisku un izvērstu informāciju par notiesāto, jau uzsākot soda izpildi. Valsts probācijas dienestam izvērtēšanas ziņojums ir īpaši būtisks darba instruments, jo šīs iestādes kompetencē ir noteikt notiesātajam pienākumus probācijas uzraudzības ietvaros. Ja par konkrēto klientu Valsts probācijas dienests būs sniedzis izvērtēšanas ziņojumu, tad, uzsākot probācijas uzraudzību, dienesta amatpersona varēs nekavējoties noteikt personai pienākumus, kas būs vērsti arī uz cietušā interešu ievērošanu.

Izvērtēšanas ziņojuma pieprasīšana par personām, kuras apsūdzētas par Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, nav izplatīta prakse. Tas speciālistu vērtējumā visdrīzāk ir saistīts ar procesa virzītāju vēlmi virzīt kriminālprocesi paātrinātā procesa kārtībā. Šādā gadījumā prokuroram atbilstoši Kriminālprocesa likuma

426. panta otrajai daļai lēmums par lietas nodošanu tiesai jāpieņem ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc kriminālprocesa materiālu saņemšanas, kas nav savienojams ar Valsts probācijas dienestam nepieciešamo 15 darbdienu termiņu izvērtēšanas ziņojuma sastādīšanai⁵¹. Tomēr procesa pabeigšana paātrinātā procesa kārtībā nevar būt pašmērķis. Būtiskāk ir nodrošināt, ka procesa virzītājam ir pilnvērtīga informācija par vardarbīgās personas rakstura iezīmēm, sociālo stāvokli un faktoriem, kas ietekmējuši vardarbīgas uzvedības rašanos. Ievērojot minēto, sadarbībā ar prokuratūru veidojama prakse, ka izvērtēšanas ziņojums pēc prokurora vai, ja tas nav darīts, pēc tiesas iniciatīvas tiek pieprasīts par personām, kuras apsūdzētas par Krimināllikuma 168.¹ pantā noteiktā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.

Vienlaikus būtu meklējami risinājumi iespējām arī šādus kriminālprocesus pabeigt paātrinātā procesa kārtībā, piemēram, paredzot, ka izvērtēšanas ziņojumu var pieprasīt arī izmeklētājs par aizdomās turēto personu, ja saņemta uzraugošā prokurora piekrišana. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 425. panta otro daļu, virzot izmeklēšanu paātrinātajā procesā, izmeklētājam lietas materiāli jāiesniedz prokuroram ne vēlāk kā 10 dienu laikā no kriminālprocesa uzsākšanas. Izņēmums paredzēts tikai gadījumos, kad ir jāveic ekspertīze, – šādā gadījumā lietas materiāli prokuroram iesniedzami 30 dienu laikā no kriminālprocesa uzsākšanas. Iespējams, būtu jāapver 30 dienu termiņu lietas iesniegšanai prokuroram paredzēt arī gadījumos, kad izmeklētājs Valsts probācijas dienestam ir pieprasījis izvērtēšanas ziņojumu par personu. Alternatīvs risinājums varētu būt, ka Valsts probācijas dienests izmeklētāja pieprasīto izvērtēšanas ziņojumu pēc sastādīšanas nosūta nākamajam procesa virzītājam. Tādējādi netiktu pagarināts Kriminālprocesa likuma 425. panta otrajā daļā noteiktais 10 dienu termiņš lietas iesniegšanai prokuroram. Vienlaikus norādāms, ka abos variantos izmaiņas būtu veicamas arī normatīvajos aktos, kas paredz izvērtēšanas ziņojuma sastādīšanas kārtību⁵², jo tie šobrīd paredz iespēju izvērtēšanas ziņojumu pieprasīt tikai prokuroram un tiesai.

Darba grupas īpašā uzmanības lokā ir nonācis neatrisināts jautājums par augsta riska vardarbības gadījumiem ģimenēs, kurās iesaistītas personas ar psihiskas dabas traucējumiem. Iesaistītās institūcijas norāda uz akūtu nepieciešamību sistēmiski mainīt līdžšinējo uz personas pašas iniciatīvu, pašnoteikšanos orientēto pieeju ārstniecībai psihiska/garīga rakstura traucējumu gadījumā. Ļoti retos gadījumos vardarbīgā persona, kurai ir psihiska rakstura traucējumi, to atzīst. Valsts iestādes ir faktiski bezspēcīgas pēc būtības risināt vardarbības ģimenē situāciju, ja persona atsakās veikt diagnostiku. Piespiedu ārstēšana ir iespējama, tikai pastāvot ļoti strikti kritērijiem, kas vardarbības ģimenē situācijās visbiežāk nepastāv. Arī civilprocesā paredzētā vardarbības mazināšanas kursa pakalpojuma sniedzējs SIA “Mācību centrs MKB” ir konstatējis, ka sociālās rehabilitācijas kurss šādām personām ir izteikti neefektīvs, jo persona nespēj adekvāti analizēt savu rīcību, tai nav motivācijas mainīt savu uzvedību.

3.3. Sodū politika

[25] *Vardarbīgai personai piemērojamie sodi*

⁵¹ Ministru kabineta 2011. gada 5. aprīļa noteikumu Nr. 271 “Noteikumi par izvērtēšanas ziņojumā iekļaujamās informācijas apjomu un tā sastādīšanas kārtību” 41. punkts: Amatpersona 15 darbdienu laikā pēc šo noteikumu 2. punktā minētās informācijas saņemšanas sastāda izvērtēšanas ziņojumu un nosūta to tiesai, prokuroram vai brīvības atņemšanas iestādes administrācijai.

⁵² Ministru kabineta 2011. gada 5. aprīļa noteikumi Nr. 271 “Noteikumi par izvērtēšanas ziņojumā iekļaujamās informācijas apjomu un tā sastādīšanas kārtību”.

Pēc Jēkabpils traģiskā gadījuma aktīvi ir diskutēts par Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzēto sodu efektivitāti. L. Rusiņam vienā no krimināllietām piespriests sods – īslaicīga brīvības atņemšana – bija tā brīža normatīvajam regulējumam atbilstošs, taču praksē savu mērķi nesasniedza. Kā norāda psiholoģijas eksperti, šādos smagos gadījumos īslaicīgas brīvības atņemšanas laikā tikai pieaug īpaši asociālu un agresīvu vardarbīgu personu dusmas pret cietušo un pastāv ļoti liela varbūtība, ka situācija pēc personas atbrīvošanas var eskalēties. Ņemot vērā, ka vardarbības gadījumos noziedzīgā nodarījuma recidīva risks ir ļoti augsts, valstij ir jādomā par tādiem risinājumiem, kas ir atbilstoši vardarbīgo personu psiholoģiskajiem profiliem un ilgtermiņā spēj mainīt viņa domāšanu.

Šajā aspektā par nozīmīgiem atzīstami grozījumi Krimināllikuma 168.¹ pantā, kas stājās spēkā 2023. gada 15. jūlijā, ar kuriem īslaicīgai brīvības atņemšanai, probācijas uzraudzībai, naudas sodam un sabiedriskajam darbam pievienota brīvības atņemšanas uz laiku līdz trim gadiem, kā rezultātā šis noziedzīgais nodarījums atbilstoši Krimināllikuma 7. panta trešajai daļai no kriminālpārkāpuma ir kļuvis par mazāk smagu noziegumu. Tāpat grozījumi izdarīti Krimināllikuma Pārejas noteikumos, papildinot tos ar 25.¹ punktu, kas paredz probācijas uzraudzības kā pamatsoda piemērošanu pilngadīgām personām, kuras izdarījušas Krimināllikuma 132., 132.¹, un 168.¹ pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu pēc 2023. gada 14. jūlija.

Darba grupa secinājusi, ka visaugstāko efektivitāti šobrīd spēj nodrošināt divi no likumā šim noziedzīgajam nodarījumam paredzētajiem sodiem. Pirmkārt, tā ir brīvības atņemšana, kas nodrošina gan vardarbīgās personas izolēšanu no cietušā un sabiedrības, gan iespēju ieslodzījumā īstenot korekcijas pasākumus. Otrkārt, tā ir probācijas uzraudzība, kas nodrošina vardarbīgās personas piespiedu iesaistīšanu tās vecumam, psiholoģiskajām īpašībām un attīstības līmenim piemērotos sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumos.

Problemātika visbiežāk ir saistīta ar īslaicīgās brīvības atņemšanas un sabiedriskā darba piespriešanu personām, kas atzītas par vainīgām Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Īslaicīgas brīvības atņemšanas laikā objektīvi nav iespējams veikt tādas korekcijas pasākumus, kas vardarbīgām personām spētu sniegt ilgtermiņa rezultātu. Savukārt sabiedriskā darba gadījumā ar vardarbīgas uzvedības cēloņiem netiek strādāts vispār. Psiholoģijas ekspertu vērtējumā abi minētie sodi ir piemēroti personām ar salīdzinoši augstu izglītības līmeni un/vai augstu tiesisko apziņu, kas šīs kategorijas lietās ir konstatējams izņēmuma gadījumos. Minētie apsvērumi vēl jo vairāk apliecina Valsts probācijas dienesta izvērtēšanas ziņojuma nepieciešamību personām, kuras apsūdzētas Krimināllikuma 168.¹ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā.

Tāpat minētais atkārtoti aktualizē jautājumu par psiholoģijas zināšanu nostiprināšanas nepieciešamību procesā iesaistītajām amatpersonām. Lai gan Valsts probācijas dienesta izvērtēšanas ziņojums satur arī ieteikumus par personai piemērotāko sodu, šim dokumentam tomēr ir rekomendējošs raksturs. Gan prokuroram, gan tiesnesim ir jābūt pietiekami zinošiem, lai piemērotais sods atbilstu ne tikai sabiedrības interesēm, bet arī vardarbīgas uzvedības veicēja personībai.

4. TIESU KRĪZES KOMUNIKĀCIJA

Tieslietu sistēmas darbības virsuzdevums ir nodrošināt sabiedrības konfliktu regulēšanu un tiesiskuma un drošības garantēšanu. To darbība klasiski ir vērsta uz reaģējošo darbu (saņemts policijas izsaukums, uzsākts kriminālprocess, saņemts pieteikums tiesā). Mūsdienās sabiedrības priekšstats par valsts funkcionēšanu un prasības pret iestāžu darbu ir mainījušās. Lielā mērā to ietekmējuši jaunie komunikācijas līdzekļi un informācijas plūsmas daudzveidība, ātrums un intensitāte.

Gandrīz visām valsts institūcijām, arī tiesām un tiesībsargājošām iestādēm ir izveidots sociālo mediju konts, kurā tiek sniegta īsa, konkrēta informācija par aktualitātēm. Informācijas sniegšanas mērķis ir ne tikai *post factum* sniegt juridiski precīzu skaidrojumu par iestādes pieņemtajiem lēmumiem, bet arī proaktīvi sekmēt sabiedrības viedokļa veidošanos, kas balstīts uz pašas institūcijas sniegto jautājuma vērtējumu, faktu izklāstu, pozīciju. Par tiesu darbu tiek veidoti podkāsti, piemēram, 2022. gada 6. izlaidums “Vardarbība ģimenē”⁵³. Tiesās ir veikti komunikācijas pilnveidošanas pasākumi: gan izstrādāti atbilstoši rekomendāciju dokumenti, gan iedalīts cilvēkresursu kapitāls tiesu komunikācijas nodrošināšanai, gan īstenotas mācības.

[26] *Tiesu komunikācijas prakse*

Latvijā pirmie tiesu komunikācijas dokumenti izstrādāti un apstiprināti Tieslietu padomē 2015. gadā.⁵⁴ Tie ir kalpojuši kā nozīmīgs tiesu komunikācijas pilnveidošanas pamats, vēlākajos gados tiesu komunikācijas nodrošināšanai piešķirot attiecīgus cilvēkresursus. ESF projekta “Justīcija attīstībai” ietvarā tikusi izstrādāta Rokasgrāmata⁵⁵, kuras saturs ticis atjaunots (ietverot īsu apskatu par gada laikā notikušajām nozīmīgākajām tiesu komunikācijas epizodēm, sniedzot eksperta vērtējumu par to sekmīgumu).

Saskaņā ar Tiesu administrācijas sniegto informāciju visās rajona (pilsētas) tiesās un apgabaltiesās ir nozīmēta atbildīgā persona par komunikāciju, nosakot par šo pienākumu veikšanu vidēji 10 % papildslodzi (izņēmums Rīgas apgabaltiesā – 80 %). Nevienam tiesu komunikatoram nav izglītības komunikāciju zinātnē vai žurnālistikā. Tiesu administrācijā ir divi darbinieki – tiesu iestāžu sabiedrisko attiecību speciālisti (viens no viņiem ir mediju eksperts ar lielu pieredzi). Darba grupas ieskatā tiesu darbiniekiem, kuri pilda tiesas komunikatora amata pienākumus, būtu jābūt izglītībai vai arī ilglaicīgai darba pieredzei žurnālistikā vai komunikācijas zinātnē, jo tiesu komunikatora uzdevums ir arī sniegt padomus par veiksmīgāko komunikācijas formu un saturu noteiktajā situācijā tiesas priekšsēdētājam vai tiesnesim. Tiesu komunikācijas vadīšanai nepieciešamas ne vien zināšanas jurisprudencē, bet arī sociālajā psiholoģijā, socioloģijā un citos ar komunikāciju saistītajos priekšmetos.

---

⁵³ Pieejams šeit: <https://www.ta.gov.lv/lv/tiesu-administrācijas-raideraksts>

⁵⁴ Tiesu komunikācijas stratēģija apstiprināta ar Tieslietu padomes 2015. gada 18. maija lēmumu Nr. 50.

Tiesu sistēmas komunikācijas vadlīnijas apstiprinātas ar Tieslietu padomes 2015. gada 18. maija lēmumu Nr. 50.

⁵⁵ ESF projekts “Justīcija attīstībai” Nr. 3.4.1.0/16/I/001 “Mācību pakalpojumi par saskarsmes un komunikācijas prasmēm”. Rokasgrāmata “Tiesu komunikācijas stratēģijas piemērošana”, 2021.

[27] *Tiesu krīzes komunikācija*

Uz tiesu krīzes komunikāciju attiecināmi citi principi un komunikācijas metodes nekā ikdienas komunikācijā. Standarta TV intervijā vai sociālo mediju vēstījumā ir atbalstāms un pieļaujams viens komunikācijas formāts (formāli lietišķs), turpretī krīzes situācijā ir jāpiemēro cita valodas izteiksme, jāpauž pēc nepieciešamības arī attieksme, emocijas, empātija un līdzjūtība/nosodījums no konkrētā tiesu varas pārstāvja puses. Īpaša uzmanība jāpievērš traģisku notikumu gadījumā (piemēram, noslepkavota persona, bojāgājušie, nodarīts milzīgs postījums dabai u.tml.).

Pēc Jēkabpils gadījuma sabiedrības uzmanība tika pastiprināti pievērsta visām iesaistītajām valsts institūcijām, tostarp Zemgales rajona tiesai, kurā tika izskatīti vairāki kriminālprocesi pret L. Rusiņu. Pozitīvi vērtējams, ka tiesa komunicēja proaktīvi, tomēr vēstījuma saturiskie akcenti nebija pietiekami izsvērti. Preses relīzē, kas tika izplatīta medijiem, tika citēts Zemgales rajona tiesas priekšsēdētāja skaidrojums: “Tiesa, ņemot vērā minēto, ir veikusi iespējamās procesuālās darbības, lai nodrošinātu šo tiesvedībā esošo krimināllietu izskatīšanu. Tālākais darbs bija jāveic policijai, bet diemžēl Valsts policijas Zemgales reģiona Austrumzemgales iecirknis to nav izdarījis.”⁵⁶ Tiesa sniedza sava darba faktisko atspoguļojumu, bet tika izcelta citu iestāžu neizdarība, sabiedrībai raidot signālu par nopietniem trūkumiem valsts institūciju darbā. Komunikācijā tika uzsvērti racionālie faktori, bet trūka empātiskas attieksmes pret sabiedrību vai lietas dalībniekiem nozīmīgiem emocionāliem aspektiem.

Krīzes komunikācijas situācijā sabiedrība sagaida no valsts institūcijām un to runas personām līdzatbildību, skaidrību par situāciju, atklātību, personisku ieinteresētību un rūpes. Krīzes situācijās prevalē sabiedrības interese un pieprasījums pēc pilnvērtīgas informācijas. Tiesu varai savā komunikācijā ir strikti jānodala sabiedrības leģitīmā interese un vajadzība pēc informācijas un tie vēstījumi, kas netieši vērsti uz citām institūcijām (to trūkumiem) sistēmas iekšējo nepilnību novēršanai. Tiesu varas pārstāvjiem, kuru uzdevumos ietilpst komunikācija ar masu medijiem un sabiedrību, nepieciešams būtiski uzlabot zināšanas par standarta tiesu komunikācijas pamatprincipu atšķirībām no tiesu krīzes komunikācijas.

Darba grupa konstatē, ka tiesām nav problēmu ar ikdienas komunikāciju, taču tās sastopas ar grūtībām komunicēt krīzes apstākļos. Tāpēc šobrīd akcents liekams tieši uz krīzes komunikācijas prasmju attīstīšanu un attiecīgu resursu stiprināšanu.

Lai to nodrošinātu, būtu pārskatāma ar 2015. gada 18. maija lēmumu Nr. 50 pieņemtā Tiesu komunikācijas Stratēģija un Tiesu sistēmas komunikācijas vadlīnijas, ietverot tajās papildinājumus par krīzes komunikāciju. Lai sekmētu tiesu komunikācijas attīstību un periodisku analīzi, Darba grupa ierosina ikgadēja pārskata par tiesu komunikāciju sagatavošanu izskatīšanai Tieslietu padomē.

Vienlaikus Tieslietu akadēmijas kursu ietvarā ir nepieciešams iekļaut mediju treniņu (izmantojot videointerviju simulāciju) tiesu priekšsēdētājiem un to vietniekiem, lai attīstītu prasmes komunicēt arī saspringtos apstākļos.

---

⁵⁶ Pieejama šeit: <https://www.tiesas.lv/aktualitates/tiesa-veikusi-visas-procesualas-darbibas-lai-tiesatu-leonurusinu-esosajas-kriminallietas-12040>